

Խմբագրական

ՀԱՅՈՑ ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ ԼՈՅՄՆ Է ՄԵՐ ԵՐԹԻՆ....

Աւելի քան 1650 տարի է որ այր մի ` Մեսրոպ Մաշտոց պիտի ծներ Տարօսի Չացեկաց գիւղին մէջ, որպէսզի մենք վերածնէինք, պիտի ապրեր որ ապրէինք, լոյս պիտի ըլլար ու պիտի վառէր հայոց դպրութեան կանթերը, լուսաւորելով ազգն ու հայոց աշխարհը...

Մեսրոպ Մաշտոցի կատարած սիրագործութիւնը՝ Չայ գիրերու հրաշագործ գիւտը՝ 405 թուականին, կարելի է համարել հայոց պատմութեան աստեղային պահը, անոր ամենէն լուսաւոր էջը, ազգային յեղափոխութեան համագոր իրադարձութիւն, որ ամբողջովին յեղաշրջեց հայ ժողովուրդի կեանքը, անոր պարգեւելով ազգային ինքնաճանաչում, ազգային ինքնագիտակցութիւն, ազգային ինքնապաշտպանութեան հզօրագոյն վահան եւ ապագայ երթի ամրագոյն երաշխիք...

Չայոց այբուբենը լո՛յս դարձաւ հայութեան համար, երբ հայոց լեզուն յաւերժագնայ գիր հագաւ, ամրապնդելով հոգեւոր հայրենիքի գաղափարը՝ ազգային հոգեմտաւոր եւ բարոյական արժէքներու համակարգով, առանց որուն կայացման չի կրնար գոյութիւն ունենալ իսկապէս անկախ ազգային երկիր ու պետականութիւն...

Չայոց այբուբենը լո՛յս դարձաւ հայոց աշխարհին, երբ Աստուածաշունչը թարգմանուեցաւ հայերէնի եւ կոչուեցաւ «Թագուհի Թարգմանչաց», երբ հայ մարդը հայոց եկեղեցիին մէջ հայերէն խօսեցաւ Աստուծոյ հետ, հայերէն աղօթեց, հայերէն երգեց իր շարականներն ու սաղմոսները...

Չայոց այբուբենը լո՛յս դարձաւ հայութեան, երբ Չայաստանի չորս կողմերը հայ դպրոցներ բացուեցան, որպէս առաջին ուսուցչապետ ունենալով Ս. Մեսրոպ Մաշտոցը, եւ ուր հայերէն եւ հայերէնախօս գրականութիւն եւ դպրութիւն ուսուցուեցան իրերայաջորդ սերունդներուն, որպէս հաց հանապազօրեայ, օդի, ջուրի, հացի նման կենսական...

Չայոց այբուբենը լո՛յս դարձաւ, երբ Թարգմանիչներու սերունդ մը կազմաւորուեցաւ, որոնք հայերէնի թարգմանեցին այդ ժամանակաշրջանի համաշխարհային դպրութեան մեծագոյն երկերը՝ աստուածաբանական, փիլիսոփայական եւ այլ...հիմք ունենալով հայերէնի թարգմանուած առաջին խորհմաստ նախադասութիւնը՝ «Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ», ընդարձակելով հայութեան հոգեմտաւոր հորիզոնը, գիտակցութեան եւ ճանաչողութեան սահմանները...եւ նոր ոգեղէն կամուրջներ ստեղծելով քաղաքակիրթ ազգերու հետ:

Հայոց այբուբենը լո՛յս դարձաւ, երբ անով ստեղծուած գրական, հոգեմտաւոր հզօր շարժումը ծնունդ տուաւ հինգերորդ դարու հայ Ոսկեդարին՝ հայ ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան, մանրանկարչութեան, երաժշտութեան բացառիկ ստեղծագործութիւններով, արգասիքը՝ ոգիի այնպիսի խոյանքի մը, որ դար ու դարեր հոգեմտաւոր սնունդ ու մանասա դարձաւ համայն հայութեան համար, նոյնիսկ պետականազուրկ կեանքի դժխեմ պայմաններու տակ....

Հայոց այբուբենը լո՛յս եղաւ հայութեան համար, երբ այնպիսի գլուխգործոց երկեր ծնունդ առին, ինչպիսիք են՝ Խորենացիի հայոց պատմութիւնը, Կորիւնի «Եղծ Աղանդոց», Դաւիթ Անյաղթի «Սահմանք իմաստասիրութեան», Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» հատորները....որոնց դարէ դար յաջորդեցին Շնորհալիի, Ռաֆֆիի, Խրիմեան Հայրիկի, Սայեաթ Նովայի, Դուրեանի, Մեծարեանի, Չարեանի, Թեքէեանի, Օշականի....եւ շատ ու շատ ուրիշ մեծերու գրական-գեղարուեստական անմահական բերքը, որ լուսաւորեց հայ սերունդները հայ մտքի ճառագայթներով ու սրտի յոյզերով, հայ հոգիի հելքով ու թռիչքով, հայ շունչի ալեբախումով, հայ աննկուն, ազատատենչ ու կենսահաստատ ոգիի ճախրանքով..., դարձաւ ազգային գաղափարախօսութիւն, դարձաւ ժամանակն ու միջոցը կամրջող, հայութեան տարբեր հատուածները իրարու շաղկապող, զանոնք միաւորող գերագոյն ազդակ, ազգակերտումի հզօրագոյն գործօն....

Հայոց այբուբենը յո՛յս ու լո՛յս դարձաւ հայութեան համար՝ անոր ամէնէն գեհեճային, սել օրերուն, երբ հայրենական բնօրրանէն արմատախիլ ու տարագիր մեր ժողովուրդը՝ անօթի, ուժասպառ եւ արնաքամ քալեց Տէր Չօրի անապատներուն մէջ, բայց եւ այնպէս՝ հայ մամիկի դողդոջուն մատներով, Այբ-Բեն-Գիմը դրոշմեց կիզիչ անապատի աւազներուն վրայ եւ զայն յանձնեց զալիք սերունդներուն որպէս ամրակուռ կռուան ինքնապահպանման եւ հայեցի ինտելլեկտուալ....:

Հոն ուր ափ մը հայ հանգրուանեց, այնտեղ բացուեցան հայկական դպրոց ու եկեղեցի, եւ հայ գիրն ու անկէ բխած հայ շունչն ու ոգին դարձան հոգեւոր հայրենիք՝ օտար երկինքներու տակ ապրող, հայրենազուրկ հայութեան համար....

Հայոց այբուբենը ազգային ինքնութիւն եւ ինքնաճանաչում է, ազգային ինքնագիտակցութիւն եւ աշխարհահայեացք, ազգային նկարագիր եւ արժէքներու համակարգ, ազգային գաղափարախօսութիւն...: Ան հոգեւոր հայրենիք է:

Ու եթէ Մաշտոցն ու հայ Գիրերու գիւտը ապրեցուցին մեր մշակոյթը, մեզ՝ որպէս ինքնուրոյն դիմագիծ ունեցող ազգ ու երկիր, այսուհետ մեր սրբազան պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ապրեցնել եւ նոր շունչ տալ հայ գիրին ու դպրութեան, հայ մշակոյթին՝ յատկապէս մեր դժուարին ժամանակներուն եւ նորագոյն մարտահրաւերներուն դիմաց, երբ համաշխարհայնացման հզօր ու անեղ յորձանքը կը միտի ջնջել ազգային դիմագիծ ու լեզու,

համահարթեցնել մշակոյթներն ու ազգային ինքնութիւնները, ազգային հաւաքականութիւնները դարձնել անդիմագիծ ու թափառաշրջիկ փերեզակ ու ամբոխ....

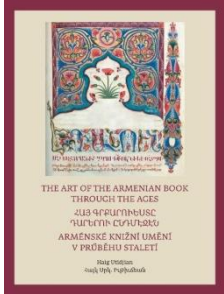
Որքան ճիշդ կը հնչէ ներհուն մտաւորական Վահէ Օշականի խորհրդածութիւնը. «Ով որ երկիր ու ժողովուրդ կ'ըսէ, անպայման ու անմիջապէս լեզու կ'ըսէ: Մարդիկ լեզուի մը մէջ կը ծնին, կամ անլի ճիշդը՝ լեզուն է որ զիրենք կը գործածէ, իրենց ձեւ ու կաղապար կու տայ՝ իրականութիւնը այժմեականացնելու համար: Կասկած չկայ, որ մեր փրկութիւնը կամ կործանումը մեր լեզուէն պիտի գայ, անլի քան մեր հողէն կամ անանդութիւններէն: Հայերէնի վրայ կատարուած որեւէ լուրջ աշխատանք մեր գերազանց գնահատանքին արժանի է»:

Մենք պիտի կարենանք նոր փայլ, նոր շունչ ու ոգի փոխանցել մեր լեզուին, հայ գիրին, պիտի պայքարինք արժանապատուօրէն անոր աղճատումներուն, աղաւաղումներուն, լատինատառ գրութեանց եւ օտարաբանութեանց դեմ՝ հայ օճախներէն ներս, հայ դպրոցներու յարկին տակ, հաղորդակցութեան բոլոր տարածքներուն վրայ, հրապարակային ամպիոններուն վրայ.... սփիւռքի տարականոն պայմաններու ներքոյ եւ նոյնիսկ մեր երկրի սահմաններէն ներս, եթէ կ'ուզենք որ մեր Մեծասքանչ լեզուն, մեր արարչատուր այբուբենը շարունակէ լուսաւորել մեր երթը՝ դարերէն եկող եւ դէպի դարերը գացող....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Հարցազրոյց

Հայ գիրքի աննախադէպ ցուցահանդէս Պրահայի մէջ. Այս մասին կը պատմէ կիպրահայ Հայկ Սրկ. Իւթիւճեանը

Հոկտեմբեր 12-25 օրերուն, Չեխիայի Ազգային գրադարանին մէջ կը ներկայացուի «Որք զծորանս Հոգւոյն արբին» Հայ գրքարուեստը դարերի ընթացքում,, խորագիրով բացառիկ ցուցահանդէսը, որուն կազմակերպիչներն են Հայաստանի և Չեխիայի Ազգային գրադարանները ՀՀ մշակոյթի նախարարութեան և Չեխիայի Հանրապետութեան մօտ Հայաստանի դեսպանութեան հովանաւորութեամբ: Ցուցահանդէսի կազմակերպման,

բովանդակութեան եւ ներկայացուած բացառիկ նշանակութեան ցուցանմուշներուն մասին կը պատմէ Օրեր-ի գլխ. խմբագիր Յակոբ Ասատրեանի հետ զրոյցին ընթացքին՝ ցուցահանդէսը համակարգող եւ մենագրութիւն-պատկերագիրքի հեղինակ Հայկ Սրկ. Իւթիւճեանը:

-Բարեշնորհ Սարկաւազ, ի՞նչ սկզբունքով էք ընտրել ցուցադրուող գրականութիւնը եւ որոնք են առաւել յատկանշական գրքերը:

-Երբ Հայ գրքարուեստը դարերու ընդմէջէն. «Որք զծորանս Հոգւոյն արբին» Ցուցահանդէսի ինամակալութիւնը եւ ատոր ընկերակցող Ցուցակի (Խմբ. Մենագրութիւն-Պատկերագիրք) խմբագրութիւնը կամաւորաբար յանձն առի, Հայաստանի եւ Չեխիոյ Ազգային գրադարաններու տնօրէնութեանց խնդրանաց ընդառաջելով, կը գիտակցեի՝ թէ մենք Պրահայի մէջ (զոր օրինակ) Վենետկոյ հանճարեղ ու դարաւոր հայագիտական աւանդութեան եւ կամ այդ աւանդութեան շօշափելի ժառանգութեան առաւելութիւնը չ'ունէինք: Հետեւաբար, որոշեցի յատկապէս հինգ յատուկ բնագաւառներու վրայ կեդրոնացնել այս Ցուցահանդէսը եւ համապատասխան Ցուցակը:

Անտարակոյս՝ Չեխ ժողովուրդը Հայ մշակոյթի ծանօթ է գրեթէ բացառապէս Սովետական ոսպնեակի միջնորդութեամբ (զանազան պատմական պարագայից բերմամբ), եւ Հայ լեզուի եւ գրականութեան միայն սահմանափակ մի բաժինը մատչելի դարձած է Նորագոյն սերունդին: Իսկ Հայ գրականութիւնը շատ ակտիւ հին արմատներ ունի, եւ մօտիկօրէն առնչուած է Զրիստոնէայ Եւրոպայի մշակոյթի հետ՝ նուազագոյնս հազարամեակի մը ընթացքին ունեցած իր շփմանց պատճառաւ: Մեր առաջնահերթութիւնը հետեւաբար եղաւ՝ ճիշդ այդ շփմանց արգասիքը ներկայացնել:

Ըստ այնմ՝ յարմար տեսանք Աստուածաշունչ Մատենի առաջին հրատարակութեան 350ամեակը մեր Ցուցահանդէսի ելակետը համարել, եւ Ցուցահանդէսի առաջին բաժինը (որ Նոյնպէս կ'արտացոլացուի Ցուցակի առաջին բաժնին մէջ) կեդրոնացնել հնագոյն Հայ տպագրութեանց վրայ, գրաբար Աստուածաշունչի երեք կարեւորագոյն հրատարակութիւնները, ինչպէս նաեւ մի քանի ընդհանուր հետաքրքրութիւն ներկայացնող նմոյշներ ալ ներկայացնելով (զոր օրինակ՝ 18րդ դարուն հրատարակուած քարտէս մը, ուր

Պատմական Հայաստանի տարածքը եւ Արցախի դիրքը բացայայտ են): Այս բաժինը ի միջի այլոց տպագրական արուեստի ու նկարազարդման պատուական նմոշներ կը պարունակէ, որոնք նոյնպէս վերոյիշեալ շփմանց պատուաստման արդիւնքը կը մարմնաւորեն՝ ուր իսկապէս կը տեսնենք թէ Եւրոպականը հայաշունչ տարագ զգեցաւ:

Նոյնպէս, ըստ մեր կարծեաց՝ փափաքելի էր վերջին տարիներու Չեխիոյ Հայագիտական գործունեութեանց՝ Նամանաւանդ միջազգային բեմերու վրայ յայտարարուող հետազօտական աշխատանքներու հետ առնչուած որոշ սկզբնաղբիւրներ պատշաճօրէն ներկայացնել:

Այսպիսով յանգեցանք յաջորդ երկու բաժիններուն: Առաջինը՝ Հայ մեծագոյն գրողի՝ Ս. Գրիգոր Նարեկացոյ երկասիրութեանց նուիրուած է: Փրանկիսկոս Պապի կողմէ Ընդհանրական Եկեղեցոյ Վարդապետ հռչակուած Սուրբը շատերու ծանօթ դարձաւ, եւ բնականաբար իր երկերուն հանդէպ հետաքրքրութիւնը աճեցաւ: Նշենք, սակայն, որ Չեխիոյ մէջ Սրբոյն գործերէն հատուածներ արդէն իսկ կը թարգմանուէին եւ լոյս կը տեսնէին Պրոֆ. Evžen Kindler-ի, Barbora Turková-ի եւ այլոց վաստակով: Երկրորդը՝ Հայոց Շարակնոցի երաժշտագիտութիւնն էր: Աւանդութիւնը բաւական խորունկ արմատներ ուներ. շարականներու եւ տաղերու նմոշներ արդէն մի քանի տասնամեակներէ ի վեր Պրոֆ. Evžen Kindler եւ իր Music Poetica համոյթը հանրութեան կը հրամցնէին, ռահվիրայական բաղդատութիւններով հանդերձ, որոնց շնորհիւ՝ Հայ աւանդութիւնը իր հարեւան աւանդութեանց կողքին արժանաբար կը դիրքաւորուէր: Վերջին տարիներուն՝ շարականագիտութիւնը, խազագիտութիւնը, Պոլսոյ, Վենետիկոյ եւ Վիեննայի բերանացի աւանդութեանց մնացորդներու հետազօտութիւնը, եւ Եղիա Տնտեսեանի ժառանգութեան համապարփակ ուսումնասիրութիւնը նոյնպէս Չեխ միջավայրի մէջ թափ առին: Ասոնց զուգահեռ՝ երաժշտական կատարումներ տեղի ունեցան, Չեխ Եկեղեցական երաժշտութեան Ընկերակցութեան Convivium ամառնային դասընթացքին՝ եւ Կարոլեան Համալսարանի տաղանդաւոր երիտասարդ երգիչներու եւ երաժիշտներու ճիգերուն շնորհիւ (որոնց մասին «Օրեր»ու էջերու վրայ մերթ ընդ մերթ՝ հաճոյիւ կ'ընթեռնուէք), որոնք եւս Հայ եկեղեցական երաժշտութեան հանդէպ ոգեւորութիւն ստեղծեցին: Իսկ երջանիկ զուգահիւսութեամբ մը՝ յայտարարուեցաւ թէ Յուլիանոսի թուականներու ընթացքին՝ Միջազգային Ուղղափառ Երաժշտութեան Ընկերակցութեան տարեկան գիտաժողովը այս տարի Պրահա տեղի պիտի ունենայ (Ars Nova – East and West խորագրով): Ուրեմս անտարակոյս՝ փափաքելի էր, որ Յուլիանոսի երկրորդ բաժինը Հայ շարականներու եւ տաղերու առանցքային հրատարակութիւններէ բաղկանար:

Այս բոլորին կողքին՝ Յուլիանոսի փափաքեցանք ուռճացնել՝ Հայ գրականութենէն Չեխերէնի թարգմանուած նմոշներով. մեծաւ մասամբ Սովետական տարիներու կատարուած այս թարգմանութիւններէն ոմանք բացառիկ արժէք կը ներկայացնեն (գոր օրինակ՝ Երբ Ludmila Motalová եւ Vladimír Holan բանաստեղծը միասնաբար Աւետիք Իսահակեան թարգմանեցին):

Չեխիոյ Ազգային Գրադարանի անձնակազմը նոյնիսկ բաւական դժուարացաւ հատորներէն ոմանք գտնելու (որոնցմէ սակայն ոմանք հնավաճառներու քով ծախու են, չնչին գիներով). ըստ երեւոյթի՝ այս հատորները վերջերս մոռացութեան մատնուած էին, եւ փափաքելի էր Յուլիանոսի միջոցաւ անոնց հանդէպ Չեխ ընթերցողաց հետաքրքրութիւնը գրգռել կամ վերանորոգել: Այսպիսով նաեւ Չեխիոյ Ազգային Գրադարանը եւս հնարաւորութիւնը

ունեցաւ իր պահեստներէն որոշ նմոյշներ ցուցադրել, որով Յուցահանդէսը աւելի երկկողմանի ու հաւասարակշիռ դարձաւ:

Յուցահանդէսիս վերջին բաղադրիչ բաժինը Հայոց Յեղասպանութեան նուիրեցինք: Անշուշտ մեր նպատակն էր Հայ ժողովուրդը ներկայացնել իբր ստեղծագործ, անվիատ ու դրական տեսլականով մը առաջնորդուած ժողովուրդ մը, եւ ոչ պարզապէս իբր «զոհ». այնուհանդերձ, Մեծ Եղեռնը անտեսել անհար էր: Ինչպէս պիտի տեսնենք, Մեծ Եղեռնը իր հետեւանքներուն ակնատես եղող Բոհեմիացի վկաներուն հոգւոց վրայ եւս խոր ազդեցութիւն թողուց, հակառակ որ իրենց հայրենակիցներուն մեծամասնութիւնը ի սպառ անգիտակ մնաց: Նոյնպէս՝ փափաքեցանք վերջերս Չեխիա կատարուած աշխատասիրութիւն մը ներկայացնել, ուր Մեծ Եղեռնը այլ քրիստոնեայ համայնքներու (յատկապէս Յունաց եւ Ասորեաց) դէմ գործուած նախճիրներու առընթեր կը վերլուծուի:

Այսպիսի խառնուրդ մը կրնայ աններդաշնակ թուիլ (Չապեկի «Շնիկի ու Փիսիկի» պատրաստած անյաջող կարկանդակը յիշեցնելով...): Սակայն ըստ մեր կարծեաց՝ զօրաւոր ներքին կապեր Յուցահանդէսի վերոյիշեալ բաղադրիչները իրարու կը զօդեն:

Վերջ ի վերջոյ, յիշենք «Որք զծորանս Հոգւոյն արբին» նշանաբանը, զոր մենք Շարակնոցի նախաբանէն որդեգրեցինք: Լայն առումով՝ Հոգւոյն հեղումները ըմպած եղան ո՛չ միայն մեր շարականագիր վարդապետները եւ Աստուածաշունչի թարգմանիչները, այլ բոլոր այն մտաւորական մշակները որոնք դարերու ընթացքին եւ յաճախ մեծ զոհողութեանց գնով՝ իրենց կեանքերը նուիրեցին գիրի ու տիպի ծառայութեան, տոգորուած ազգասիրական եւ համամարդկային գաղափարականներով: Այդպիսով ուզեցին գիրը մատչելի ընել բոլորին, եւ ատոր սերունդէ սերունդ աւանդումը ապահովել: Նման դրողումներէ մղուած չէի՞ն, արդեօք, Ե. դարուն Սուրբ Գիրքը թարգմանող մեր Ս. Հայրերը, ԺՁ. դարուն առաջին Հայ Աստուածաշունչը հրատարակող Ռսկան Վարդապետը, Ի. դարու Հայ երկերու Չեխ թարգմանիչ՝ ողբացեալ Ludmila Motalová-ն, եւ ներկայիս Հայոց Ս. Պատարագի Չեխերէնի թարգմանող անխոնջ գործիչ՝ Evžen Kindler: Նոյն Հոգին չէ՞ արդեօք, որմէ ահա տարիներէ ի վեր Հայաստանի Ազգային Գրադարանը եւս կ'առաջնորդուի՝ իր հնատիպ ու հազուագիւտ գանձերը հանրութեան մատչելի դարձնելով, առանց ոեւէ նիւթական ակնկալութեան, իր թուայնացման ծրագրի իրականացման միջոցաւ: Հոգին, հաւատքը, Բանը, եւ ասոնց աւանդումը՝ թարգմանութեան, ընդօրինակութեան, տպագրութեան եւ կամ թուայնացման շնորհիւ՝ անտարակոյս անբաժանելիօրէն կապուած են:

-Յուցահանդէսը նուիրուած է հայերէն առաջին Աստվածաշնչի տպագրութեան 350 ամեակին: Աստվածաշնչի ցուցադրող օրինակը որտեղի՞ց է լինելու եւ ի՞նչ հետաքրքրութիւն է այն ներկայացնում յատկապէս չեխ գրքասերների համար:

-Հրատարակիչը եւ տպագրողը Ռսկան Երեւանցի Վարդապետն է, որ մեր մեծագոյն երախտաւորներէն է: Ռսկան Վարդապետ ջանաց Հայոց Կանոնական գիրքերու (այսինքն՝ պաշտօնանապէս ընդունուած Աստուածաշունչի գիրքերու հաւաքածոյին) աւանդական ընտրութիւնը յարգել, իր բնագիրը Կիիկեան ձեռագրի մը վրայ հիմնելով (որ 1295-ին Հեթում Թագաւորի համար ընդօրինակուած էր, եւ ցայսօր պահպանուած է). այնուհանդերձ՝ որոշ Արեւմտեան ազդեցութիւններ նշմարելի են: Չոր օրինակ՝ Ռսկան Վարդապետ Լատինական Վուլգատայէն որոշ մասեր ներմուծեց իր հրատարակութեան մէջ, որոնք այլապէս Հայ

Կանոնին մաս չէին կազմեր: Հատորը նոյնպէս Ս. Յերոնիմոսի ներածականները կը պարունակէ: Մասնաւոր ուշադրութեան արժանի են փորագիր փայտէ նկարները, զորս Ոսկան Վարդապետ Հոլանդական «Ոսկեդարի» նշանաւոր արուեստագետ՝ Christoffel van Sichem II-էն գնեց (եւ որուն առաջնատառերը երբեմն կարելի է տեսնել): Նկարներէն ոմանք արդէն իսկ Հոլանդական հրատարակութեանց մէջ լոյս տեսած էին – զոր օրինակ՝ 1657-ին Antwerp քաղաք լոյս տեսած Աստուածաշունչին մէջ (որմէ, սակայն, դժբախտաբար, օրինակ մը չկայ Չեխիոյ մէջ):

Գեղեցիկ ըլլալով հանդերձ՝ van Sichem-ի նկարները յաճախ կը շեղին Հայկական մանրանկարչութեան աւանդական օրինաչափութիւններէն, սակայն այս «պատուաստ»-ի ազդեցութիւնը Հայկական աւանդութեան վերանորոգման եւ հարստացման նպաստեց:

Աստուածաշունչս լոյս տեսաւ Յակոբ Դ. Ջուղայեցի Կաթողիկոսի ծախիւք: Իսկ Յուլիանոսի հնատիպներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը՝ ներառեալ Ոսկանի Աստուածաշունչի՝ առատաձեռնօրէն ու յօժարակամօրէն փոխ տուաւ Հայաստանի Ազգային Գրադարանը, որ նոյնպէս բոլոր ճամբորդութեան եւ ապահովագրութեան ծախսերը ստանձնեց: Իսկ Չեխիոյ Ազգային Գրադարանը ամենաբարձր հոգածութեան մակարդակը ցուցաբերեց, ապահովութեան տեսակէտով ալ առաջին իսկ վայրկեանէն պարտ ու պատշաճը կատարելով: Բոլորս գիտակից ենք այն իրողութեան, որ այսպիսի ցուցանմոյշներու հաւաքածոյի մը ցուցադրութիւնը նոյնիսկ Հայաստանի բնակիչներու համար խիստ հազուադէպ եղելութիւն մըն է, եւ որուն մարդ իր կեանքի ընթացքին կրնայ թերեւս միայն մէկ կամ երկու անգամ ականատես ըլլալու բախտին արժանանալ:

-Ձեր անդուլ ջանքերի շնորհիւ կազմուել է նաեւ մի բացառիկ մենագրութիւն-պատկերագիրք: Ներկայացուած բոլոր ցուցանմուշներն են տեղ գտել այդ գրքում: Ի՞նչը յատկապէս կ'առանձնացնէիք գրքում եւ ցուցահանդէսում:

-Պիտի ըսէի թէ երեք լեզուներով նկարագրութեանց առընթեր՝ չքնաղ հնատիպ հատորներու գեղեցիկ լուսանկարները մեծ արժէք կը ներկայացնեն: Անոնց մեծամասնութիւնը Հայաստանի Ազգային Գրադարանի Անձեռնմխելի Գրականութեան բաժնին եւ այդ բաժնի ղեկավար՝ Տիկ. Ալիսա Ադամեանի եւ իր խմբակին կը պարտինք: Իսկ մեր նկարագրութեանց շէշտը աւելի հնատիպներու վրայ է: Հայ տպագրութեան կարեւորագոյն առաջին կեդրոնները Վենետիկը, Ամստերդամը եւ Կոստանդնուպոլիսը հանդիսացան, վասն զի Հայ ժողովուրդը իր պատմական հայրենեաց մէջ տպարաններ հիմնելու կարելիութենէն զրկուած էր: Դժուար է հոս մի քանի նմոյշներ ընտրել:

Առաջին Շարակնոցի հրատարակութիւնը, որ Ամստերդամ տպուեցաւ 1664-1665 տարիներուն՝ մեծ իրագործում մըն է, ի միջի այլոց իր խազագրութեանց որակին շնորհիւ: Իսկ 2016 տարին՝ առաջին տպագրուած Աստուածաշունչ Մատեանին (Ամստերդամ, 1666) 350-րդ յոբելեանն է: Ըստ իս, սակայն, մեր ցուցադրած երկու այլ Աստուածաշունչ մատեանները եւս տպաւորիչ են՝ այսինքն Միխիթար Սեբաստացոյ 1733-ի Վենետկոյ տպագրութիւնը, եւ Չօիրապեան Վարդապետի 1805-ի խմբագրութիւնը:

Իսկ շատ մը այցելուներ յոյժ մեծադիր ճաշոց Գիրքը (Վենետիկ, 1686-1688) պիտի տպաւորէ: Իմ սրտիս մօտիկ են նաեւ զանազան խազագրեալ հատորներ, Տնտեսեանի Շարակնոցը, եւ Ս. Գրիգոր Նարեկացոյ գործերու եւ անոնց լուծմանց հրատարակութիւնները: Մէկը միւսէն աւելի գեղեցիկ ու զգլխիչ, իսկ պարունակութեամբ հոգեպարար...: Մեր ներկայացուցած հատորներու ամենէն տպաւորիչ յատկանիշերէն մին՝ ժամանակակից լաւագոյն Եւրոպական արուեստի եւ Հայկական աւանդական մանրանկարչութեան տարրերու վայելուչ զուգորդումն է: Յաջորդող տարիներուն եւ հետագային եւս՝ այս միաւորումն ու փոխ-արգասաւորումը ձեռագիրներու մէջ ալ պիտի դրսեւորուէր (չմոռնանք որ մինչեւ ԺԹ. դար՝ տպագրութեան հետ առնչութիւն ձեռագիրներու ընդօրինակութիւնը շարունակուեցաւ): Գրիգոր Մարզուանեցոյ տպագրիչ-արուեստագետի հանճարեղ փորագիր նկարները այսօր ալ կը շարունակեն մեզ զմայլեցնել, եւ Հայ վարպետներու արհեստավարժային յառաջդիմութիւններն ու նորարարութիւնները ոչ նուազ տպաւորիչ են: Չոր օրինակ՝ Կոստանդնուպոլսոյ Հայերը արդէն իսկ 1794-ին Բիւզանդական խազերու շարժուն տիպեր ստեղծած եւ յաջողութեամբ կիրարկած էին: Վենետկոյ եւ Վիեննայի Մխիթարեան Ս. Հայրերու վաստակը վիթխարի է. ընտիր գրչագիր մատենաներու հիման վրայ՝ եւ ժամանակակից բանասիրական բարձրագոյն միջազգային մակարդակով՝ յիրաւի սքանչելի հրատարակութիւններ պատրաստեցին (որոնց մէջ յատկապէս ուշագրաւ են Ս. Գրիգոր Նարեկացոյ գործերու նուիրուած հատորները):

Եւրոպական մեծագոյն դասական եւ ժամանակակից երկերու թարգմանութիւններ, բազմաթիւ մեկնաբանական գործեր, դասագիրքեր եւ բառարաններ նոյնպէս Մխիթարեան Միաբանութեան ջանքերով լոյս տեսան, եւ անոնցմէ շատերը տակաւին կը շարունակեն գործածական ըլլալ այսօր: Այսպէս՝ երբ Lord Byron ԺԹ. դարու երկրորդ տասնամեակին Ս. Ղազար այցելեց՝ Միաբանութեան հոգեկանութիւնը եւ իմացական հանճարը զայն այն աստիճան համակեցին, որ սրտաբուխ մղումէ մը դրդուած՝ Անգլիացի ընթերցողներու համար գրաբար լեզուի դասագիրքի մը պատրաստութեան մասնակցեցաւ:

Յուցահանդեսի եւ զայն ընկերակցող եւ այսօր լոյս տեսած մեր Յուցակի միջոցաւ՝ կը յուսանք այս եզակի աւանդութենէն քաղուած գեղեցկագոյն նմոյշեր հանրութեան ներկայացնել: Ջանացինք հոգեկանութեան, նկարագարողման արուեստի եւ եկեղեցական երաժշտութեան՝ Հայ եւ Եւրոպական աւանդութեանց միջեւ վերջին հինգ դարերու փոխ-յարաբերութեանց արգասիքներէն ընտիր նմոյշեր ցոյց տալ: Հայոց բերած իւրուրոյն եւ նշանակալից ներդրումը այս բոլոր մարզերուն մէջ անուրանալի է, ինչպէս նաեւ Հայ մշակոյթի հարստացումը Եւրոպական միջավայրի հետ ունեցած իր պատմական շփմանց շնորհիւ՝ որոնցմով սակայն Հայ հանճարը պատուաստուեցաւ՝ առանց երբեւիցէ իր սեպիական նկարագիրը, համս ու շունչը կորսնցելու:

Գրքարուեստը դիպուկ օրինակ մը կը հանդիսանայ այն շքեղ ու ներդաշնակ համադրութեան՝ որ դարերու ընթացքին ձեւաւորուեցաւ եւ աստիճանաբար զարգացաւ: Շփումները ոչ նուազ կարեւոր էին եկեղեցական երաժշտութեան մարզին մէջ: Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց կողմէ Բիւզանդական խազագրութեան առժամեայ կիրարկումը, որուն ընկերակցեցաւ Պոլսահայ տպարանի մէջ Յունական խազերու շարժուն տիպերու ստեղծումը՝ այս երեւոյթին սոսկ մի երեսակը կը ցուցաբերէ. Եկմալեանի Պատարագի դաշնաւորումը, եւ Ս. Պետրբուրգի կաճառի կողմէ անոր վաւերացումը այլ օրինակ մըն է: Նոյն ատեն՝ Kircher-ի եւ Schröder-ի ուսումնասիրութիւնները ցոյց կու տան, թէ այդ հետաքրքրութիւնը միակողմանի չէր:

Վերջին դարու Չեխ-Յայկական մշակութային յարաբերութիւնները ոչ նուազ շահեկան են, եւ լիայոյս ենք որ Յուլցահանդէսը եւ Յուլցակը այս բնագաւառի հանդէպ եւս՝ հետաքրքրութիւնը վերանորոգելու եւ նոր հետազօտութիւններ ներշնչելու կրնայ ծառայել: Յարդ անտեսուած բնագիրներու Չեխերէն թարգմանութիւնները կը շարունակեն օր ըստ օրէ հրապարակուիլ, եւ թէպէտ առ այժմ Չեխ թարգմանութիւնները Յայ գրականութեան համապատկերը լիարժէքօրէն ներկայացնելու բաւարար չեն՝ այնուհանդերձ ըմբռնչիմէի եւ արժէք ներկայացնող սիւթեր կան:

Վերջին տարիներու յառաջդիմութիւնը մեզի յոյս կը ներշնչէ, որ Պրահայի Յայագիտական ներկայ ուղղութիւնը պիտի շարունակէ իր լուծայով մասնակցութիւնը բերել միջազգային գետնի վրայ: (Հոս պիտի փափաքէի շեշտել, որ՝ վերջին երկու տարիներու Յայագիտական սիւթերու Կարոլեան Յամալսարանի Փիլիսոփայական Բաժանմունքի հովանւոյն ներքեւ դասաւանդման վերահաստատումը Պրահայի Յայոց Դեսպանութեան կը պարտինք, եւ այն տարիներու ընթացքին կրնայ անգնահատելի պտուղները հասցնել:) Ներկայացուած նմոյշները եւ իրենց պարփակած արժէքները՝ երկու ազգերու ջերմ մշակութային յարաբերութեանց պերճախօս վկաներն են, եւ ըստ մեր կարծեաց՝ յառաջիկայի առաւել եւս զարգանալիք բարեացակամութեան լաւագոյն առիաւատչեան են:

Արդարեւ՝ երկու ազգերու պատմութեանց միջեւ զուգահեռները քիչ չեն. թէ՛ Չեխ եւ թէ՛ Յայ ժողովուրդները իրենց պատմութեան փոթորկալից իրադարձութեանց ընթացքին՝ կառչած մնացին իրենց մշակութային արժէքներուն. իրենց գոյութիւնն ու ինքնութիւնը յաջողեցան պահպանել՝ տեւաբար «տիպն ու տառ»ին սատար ըլլալով. եւ գիրքի հանդէպ իրենց տածած սէրը այսօր եւս վառ կը մնայ:

Յայկ Սրկ. Իւթիւճեան:

Կիպրահայ

Պարգևատրում Տիար Յարութին Անմահունիի

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր 2016-ին, Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցւոյ մէջ պատարագեց եւ քարոզեց Գերաշնորհ Տ. Նարեկ Արքեպիսկոպոս, նախկին Կաթողիկոսական Փոխանորդ Կիպրոսի հայոց:

Ս. Պատարագի ընթացքին, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ Կոնդակով՝ 18 Սեպտեմբեր 2016 թուակիր, աւագ արիապետ եւ ազգային բարերար Տիար Յարութին Անմահունի արժանացաւ «Կիլիկեան Ասպետ»ի շքանշանին:

Յարութին Անմահունի յայտնի դէմք է կիպրահայ համայնքին մէջ, ինչպէս նաեւ՝ ընդհանրապէս Կիպրոսի հասարակութեան մօտ: Ան գեղանկարիչ է, լուսանկարիչ, աւագ արիապետ, հեղինակն ու հրատարակիչը մի քանի գիրքերու: Նմանապէս, ան բարերար է, որուն բարեգործութիւնները կ'ընդգրկեն Կիպրոսի Առաջնորդարանը, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, ՀՀ Ազգային Բանակը:

Յարութին Անմահունի ծնած է Նիկոսիա 14 Յունուար 1927-ին՝ հաճընցի ծնողներէ: Ան ամենէն աւագ զործօն սկաուտապետն է կղզիս եւ ընդհանուր Գործակատարը Կիպրոսի հայ սկաուտներուն: Ան ցարդ արժանացած է 500 մետալներու, վկայագիրներու, պարգեւներու Կիպրոսի տարբեր կազմակերպութիւններէ, ՀՀ Ազգային Չինուժին կողմէ: Ան բովանդակալից կեանք մը ապրած է, ազգանուէր ու հայրենանուէր ծառայութեամբ լի, ոգեշունչ եւ ոգեշնչող...Իր կողակիցը՝ Սիրարփի Անմահունի, նոյնպէս պարգեւատրուեցաւ խաչքարով մը առ ի գնահատանք Անմահունի ամոյին մատուցած ուշագրաւ ծառայութիւններուն եւ նուիրաբերած նպաստներուն:

«Կիլիկեան Ասպետ» շքանշանը հիմնուած է կիպրահայ Կաթողիկոս Երջանկայիշատակ Խորեն Ա.-ի կողմէ, ինչպէս նաեւ՝ «Ս. Մեսրոպ Մաշտոց», «Ս. Ներսէս Շնորհալի» եւ «Կիլիկեան Իշխան» շքանշանները:

Յետ Պատարագի, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութեան կազմակերպութեամբ, տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, ուր ներկայ կիպրահայութիւնը առիթը ունեցաւ ողջունելու ներկայութիւնը Սրբազան Հօր եւ շնորհաւորելու պարգեւատրեալ Տիար Յարութին Անմահունին:

Այս ուրախ առիթով, Ազատ Խօսք-ը ջերմօրէն կը շնորհաւորէ Անմահունի ազգանուէր ու բարերար ամուլը եւ՝ մասնաւորաբար, Տիար Յարութին Անմահունին՝ իր «Կիլիկեան

Ասպետ» շքանշանի պարգևատրումին առիթով, իրենց մաղթելով ազգանուէր գործունէութեան առողջ եւ արեւաշատ տարիներ:

Ազատ Խօսք

Գրական-Մշակութային

ՓՈՒՆՋ ՄԸ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ՝

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

ԱՇՆԱՆ ՀԵԻՔՈՎ (Քերթուածներու շարքէն)

Ամառը յոգնած կը մեռնի դանդաղ

Դեռ յամենալով վերջին մի տենդով

Ետին թողելով դալուկ, դալկահար

Թփուտ ու տերեւ կարօտով մը որբ...

Յրաժեշտն անոր մերթ արտասուք է

Երկնի աչքերէն, մերթ՝ բաժանման դող

Որ կը թրթռացնէ տերեւներն ոսկէ

Յառաչով տրտում եւ սիրագորով...

Մերթ ալ՝ մշուշ է, թախիժ է սրտի

Չսպուած մի ցաւ որ անուն չունի

Որ կը համակէ դաշտ, լեռ ու անտառ

Յոգիներն անուշ թախիժով ծաւի...

Աշնան տերեւին նման հրակարմիր

Որ տազնապով դեռ կը կառչի ճիւղին

Կենաց իմ ծառին կը փարի հոգիս....Ե.Գ.

.....

Աշունը դանդաղ կ'իջնէ ուսերուս

Իր հին նուագով թախժոտ եւ անուշ

Դեռ երանգներ ունի հուրհրատող

Կրակներ ու բոց՝ գարուններուս յուշ...

Աշունը կ'իջնէ բիւր խոստումներով

Յօղունս արդէն խոհով ծանրացեր

Իմաստնութեան ոսկի հասկերով

Գլուխն է կախեր խոնարհ ու վսեմ...

Երանելի չէ՞ն գարուն ու ամառ

Թէ մեկնումս իրենց բիւր բարիք դառնայ

Լիառատ աշուն ոսկի, բերքառատ...Ե.Գ.

.....

Աշնան հովը օրօր-շորոր

Չիս կը շոյէ մեղմ թախիծով

Տերեւները հեզիկ-մեզիկ

Յրաժեշտի տաք համբոյր ունին..

Ես չեմ ուզեր դեռ մտածել

Գալիք ձմռան ցուրտին դժնէ

Երբ շուրջս կայ ոսկեկարմիր

Գոյներ, թոյրեր՝ սրտի թրթիռ

Երբ բնութիւնն շռայլաբար

Յրավառութիւն մըն է համակ...

Դեռ արբենամ ես այս հրաշքով

Ըմպեմ լոյսը ծիրանագեղ

Ո՞վ գիտէ ե՞րբ պիտի տեսնեմ

Նման հեքիաթ մը հոգեթով...

Ակնթարթն այս արեւաշող

Թող կանգ առնէ հոգիիս մէջ

Ինչպէս գիրը՝ մատանին մէջ

Անդրանցելով պահը փախչող....Ե.Գ.

.....

Ես կը սիրեմ թրթիռը մեղմ

Տերեւներուն աշնանային

Որոնք սեղմած իրենց թախիծն

Կը հուրհրատեն բիւր երանգներ...

Կ'երգեն հեւքը հոգեվարքի

Լոյս կարօտի ելեւէջով

Յուր եւ ոսկի սփռեն չորս դին

Չքնադօրէն եւ հոգեթով...

Թախիծն այդ գիս պարուրէ

Դառն մորմոքով բաժանումի

Բայց հոգւոյս մէջ լոյսեր կան դեռ

Չերթ ծիրանին մայրամուտի...Ե.Գ.

.....

Լոյսի պատարագ է լուսամուտիս

Ծառ ու ծաղիկներ լոյս կը ցնցուղեն

Երկինքը լազուր՝ լոյսի հայելի

Լուսերգութեան մը կոչ է ու հրաւեր...

Աշունը դեռ ամռան բոյր ունի

Չովաշունչ սիւքը թրթիռ է լոյսի

Ծառ ու ծաղիկներ լոյսովն արբշիռ

Դեռ կը տարածեն բոյր ու թոյր մեղմիկ...

Վերջին կարօտով իրարու փարած

Կանաչ ու դեղին տերեւներն աշնան

Սիրերգութեամբ մը կը խշխշան

Լոյս ակնթարթն կ'ըմպեն վաղ աշնան...

Ո'հ թող երկարեր պահն լուսերգութեան...Ե.Գ.

.....

Կաթիլ կաթիլ արցունքի պէս

Տերեւները դալուկ աշնան

Կը թափին վար քնքշօրէն

Վերջին պարով նագելաճեմ...

Սիրտս զանոնք գրկել կ'ուզէ

Ամէն տերեւ կեանք մըն է

Ծառին հեւքը ունի իր մէջ

Տաքն ու ցուրտը իր սրտին մէջ...

Գարնան շունչով ծլարձակած

Ըմպեր է լոյսն արեգական

Հովիկով մեղմ օրօր շորոր

Գինովցեր է ամրան տօթով...

Իր ի՞նչ մեղքն է որ կայ օրէնք

Եղանակներ ու ժամանակ

Որ պիտ' մեռնիս հարկադրաբար

Որ վերյառնես գարուն որպէս....

Տերեւն աշնան ի՞նչ իմանայ...Ե.Գ.

.....

Աշուն եմ ես ալ, աշնան եղանակ

Մանուկ օրերես արեւներ տեսած

Մերթ շոյող գարուն, զարթօնքի բերկրանք

Մերթ հրկիզող տաք, մերթ բուք ու բորան

Մերթ սառնամանիք, ցուրտ հողմահառաչ....

Այդ բոլորն իմ մէջ ոսկի, հուր դարձած
Խոհի եւ սրտի բերք, բարիք դարձած
Դեռ բիւր անուրջներ սրտիս մէջ պահած
Դուք կրակ էք անշէջ, ոգիի հրայրք
Կը սիրեմ ես ձեզ
Աշնան տարիներ
Յուրհրան տարիներ
Դուք մնացէ՛ք ինձ հետ...Ե.Գ.

.....

Կանգ առ, ակնթա՛րթ,- կ' հառաչէ հոգիս
Թող հուրհրատող ցոլթովն աշունի
Որ ծիրանափայլ երանգներ ունի
Ես մնամ ոսկե հմայքով վերջին...

Թէ հարկ է մեկնի, մեկնիմ ոսկեհուր
Խորին խորհուրդով որ դեռ կրակ ունի
Մեկնիմ ճիշդ այսպէս, տերեւաթափի
Պաղ մերկութիւնը առանց ճանչնալու..

Յոգիս վաղուց է արդէն մերկացած
Թափանցիկ ինչպէս ապակեայ բիւրեղ
Բայց կը սառի ան թէ որ չունենայ
Յուրհրան վարսեր զերթ կրակէ շիթեր...

Կանգ առ, ակնթա՛րթ՝ խնդրանքս է վերջին...Ե.Գ.

.....

Յոգիի հեւք էք, սրտի տրոփ
Բերք ու բարիք աշնանային

Ծաղկեցաք զերթ զարևան զարթօնք

Յամբոյրովն իր արեւին...

Տոկացիք դուք պաղ ու տաքին

Յողմին սաստիկ ու կարկուտին

Վաղ զարունեն մինչեւ աշուն

Ինչեր տեսաք դուք ձեր գլխուն...

Տակաւ դարձաք պտուղ հիւթեղ

Ամբարելով լոյսն արեւին

Արեւահամ ու գունագեղ

Կ'ընծայուիք այժմ հաւաքողին...

Դուք պարգեւն էք բնեութեան

Որ կը տրուի անխտրաբար

Սակայն քիչեր միայն կրնան

Չայն դարձնել բերք հոգեկան...Ե.Գ.

.....

Մենութիւն Է, խորունկ թախիծ

Պարուրեր Է հոգիս համակ

Խուլ հառաչներ կը հեկեկան

Ինչպէս քամին աշնանային....

Սրտիս խորունկ ակնաղբիւրէն

Յորդին ծալ-ծալ լոյսի շերտեր

Միտարանք շատրուանէն

Յոյս ու լոյսով զիս վարարեն....

Յոգիս մենակ տառապագին

Կը խորանայ ինքն իր մէջ

Մռայլութեան մէջ անձկագին

Ճառագայթներ կը նշուլէ...

Յոգւոյս լոյսը անսպառ է...Ե.Գ.

.....

Նաշխուն աշուն է

Բերքահաւաք է

Բերքս ի մի բերեմ

Չկորսուի անհետ...

Գուցէ մեծ բան չէ

Բայց համակ կեանք է

Ուր կան ապրումներ

Խոհեր, երազներ....

Գուցէ մէկն գտնէ

Թրթիռ մը լուսէ

Խոհի գրգիռներ

Այդ էջերուն մէջ....

Իսկ թէ չգտնէ

Թող դէն շարտէ

Անցորդ մը գուցէ

Գտնէ ցեխին մէջ...

Յետոյ տանի տուն

Տողերուն մէջ լոյս

Յոյզի կայծ տեսնէ

Սրտի, մտքի հեւք

Որ զինք վարարէ

Ցաւն իր ամոքէ....Ե.Գ.

.....

Չկայ գգուանքը գարնան արեւին
Բոյր ու թոյրերով հոգիս արբեցնող
Պիտ' ապաւինիմ յուշերուս այրող
Որ արեւ քամեմ օրերուս գալիք....
Խոհով ծանրաբեռն գլուխս սակայն
Որքան կարօտ է սէր գուրգուրանքի
Որ անչափ առատ ինծի շնորհուեցաւ
Երբ գարունս էր վառ, ծաղիկներով լի...
Ներսս ամբարած շողքով լուսառատ
Ես դեռ կ'ընծայեմ պտուղներ հիւթեղ
Որոնք պիտ' կրնա՞ն քիմքերը օծել
Պճեղ մ'անուշ շունչ պարգեւել ոմանց...Ե.Գ.

.....

Սրտիս մէջ որքան աշնան տերեւներ
Յազարերանգ վառ գոյներով պէս-պէս
Գարուն ու ամառ ամբարած ծոցին
Դեռ կ'երգեն անբառ իրենց երգը հին....

Կ'ուզեմ վերծանել երգն այդ՝ խորհուրդ
Որ մերժէ դառնալ սոսկ բառ ու տողեր
Տրուիլ բոլորին ու դառնալ մանրուք
Խորհրդագրկուիլ վսեմ խորհուրդէն...

Թող այդ գոյներով հուրհրան, շողշողուն
Ես դեռ հիանամ, լիանամ հմայուն
Թող ինծի մնան բոյր, թոյրերն անոնց

ՉԷ՛, չեմ ուզեր ես մանրացնել զանոնք...Ե.Գ.

.....

Մեղմ զեփիւռ է, արեւալո՛յս,

Տերեւներու թրթի՛ռ է լոյս,

Սիրոյ շշուկն ու փսփսուք

Մեղեդի՛ն տերեւներուն....

Կարօտի երգ կը տարածուի

Տերեւները մէկը միւսին

Վերջին սիրոյ երգ մը կ'երգեն

Բխած գալիք բաժանումէն...

Սիրերգութիւն կը տարածուի

Օդին մէջ ու մթնոլորտին,

Թռչուններն ալ կը դայլայլեն,

Սիրոյ երգին կ'արծագանգեն....

Համերգն այդ հոգեպարար

Կը հնչէ իմ սրտիս մէջ ալ,

Այնքան մօտիկ ու հարազատ

Կարծես թէ իր բխումն ըլլայ....

.....

Կեանքի աշունն ալ իր հմայքը ունի,

Ոսկի, հուրհրան հրապոյրը ունի,

Արեւ ամբարած բիւր գանձեր ունի,

Նուիրաբերման իմաստութեամբ լի....

Ժամանակի փորձով ամրացած,

Ոգիս կանգնած է զերթ հողմածեծ ծառ,
Սլացիկ, խորարմատ, պտղառատ այնքան...
Բայց ո՞վ իմանայ, գուցէ բերքն այդ
Ոչ մէկուն ալ պիտանի ըլլայ,
Չորնայ ու թափի զերթ տերեւն աշնան
Եւ մարդիկ գան ու կոխկռտեն զայն....Ե.Գ.

.....

Կեանքիս վառ կէտօրն արեւառատ էր
Ինչպէս ամառը կիզող, պտղառատ
Աւար, չգիտցայ որ շուտով պիտ' անցնէր
Ետին ձգելով թախիծը աշնան...
Սիրտս կը սփոփուի որ անյագ ըմպեց
Արեւն այդ ինդուն ու ոսկեճաճանչ
Արփին սիրակեզ՝ նուիրում համակ
Իր հետքերը՝ լոյս ես վերապրիմ դեռ...Ե.Գ.

.....

Աշնան դալուկ տրտմութեան մէջ
Ես ոսկեհուր հմայքը տեսայ
Տերեւներուն արցունքին մէջ
Ծիածանի ցոլքն հազարերանգ...

Թախիծին մէջ մայր բնութեան
Վաղուան զարթօնքն ես տեսայ
Գարունները որ պիտի գան
Ու պիտ' ծաղկին գեղադալար...

Աշունը լոկ մայրամուտն է
Ծիրանագեղ խոյն խորհուրդով

Որմէ նոր ծնունդ պիտի առնէ

Վառ արշալոյսն արեւաշող...

Երանի չէ՞ այն աշունին

Որ խոստում է վառ գալիքի...Ե.Գ.

.....

Աշնան մեղեդին

Թախծանուշ թրթիռ

Մեղմ կ'օրրէ հոգիս

Քնքուշ ու բարի....

Աշնան մեղեդին

Յուշարար սրտիս

Խելառ օրերուս

Յելքին, խայտանքին

Կենսարբեցումին....

Աշնան մեղեդին

Մերթ՝ երազ ու յուշ

Սիրոյ հին հեքիաթ

Մերթ՝ դող հեկեկուն

Գալիք սառն ձմրան....

Ես դեռ կը տաքնամ

Քու հուր հնչիւնով

Թախիծով վարար

Շշուկ-շրշիւնով...

Ինչ փոյթ տերեւներ

Դալուկ, դալկահար

Ճածկեն կարեվեր

Յոգիս ցաւատանջ....

Ես կ'ուզեմ մնալ

Ոսկեայ անուրջիդ

Քնքուշ տարերքին

Անով ջերմանալ

Անով հիանալ

Անով լիանալ

Անով արբենալ...

Մինչեւ որ վերջին

Տերեւը ոսկի

Խառնուի հողին

Սիրով տարփագինԵ.Գ.

.....

Ես կ'երագեմ շողը գարնան

Երբ փթթեցաւ ծառս վարար

Ճաղիկներով վարդաշուշան

Բոյր-թոյրերով կախարդական...

Ես կ'երագեմ սիւքը գարնան

Շոյանքն անոր համբոյրի պէս

Որ սարսռացներ հոգիս համակ

Թրթիռներով լուսահեղեղ...

Գարուններս, անցաք, գացիք

Բայց ձեր յուշը ես կ'ապրիմ դեռ

Երբ որ ըլլամ տրտմաթախիծ

Ձեր երգն հնչէ իմ ականջին

Մեղեդի մը քնքուշ կ'օրրէ

Իմ թախիծը դուրս կը վանէ

Ձեր արեւը զիս պարուրէ

Ճաղկանց բոյրը զիս արբեցնէ...

Գարունս վառ դեռ կը դիւթէ

Աշնանս մէջ հուրհրատէ...Ե.Գ.

.....

Աշունը յոգնած նայեցաւ գարնան

Կանաչ, կենսայորդ օրերը յիշեց

Երբ ամէն ինչ վառ սիրոյ խոստում էր

Սիրոյ երազանք, ապրում էր վարար...

Յիմա դալկացած տերեւ էր դեղին

Սիրտը ալ չորցած, երազէ պարպուած

Պիտ' գրկէր շուտով հողը անկենդան

Ո'հ ինչ դաժան էր այս ճակատագիրն...

Վերջին անգամ մ'ալ վառ հուրհրատեց

Ծիրանի հագաւ, խայտաբղետ գոյներ

Թէ մահը պիտ' գար, գար գեղեցկօրէն

Փառքով գէթ մեռներ, վեհութեամբ շքեղ...

Պատուով մեռնիլը վերջին երազն էր...Ե.Գ.

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Սեպտեմբեր-Հոկտեմբեր 2016

Գրական-Մշակութային

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՕՆԸ

«Եկայք շինեսցուք սուրբ զխորանն լուսոյ...» (Շարական)

Միաձնաէջ տաճարին եւ անոր տօնախմբութեանը ձօնուած հոգեւոր բանաստեղծութեան այս տողը կ'ուզեմ փոխադրել ու նուիրել ոսկեդարու մեր Թարգմանիչ վարդապետներուն կողմէ կառուցուած հայ մշակոյթի ոգեղէն տաճարին, հիմնուած հայերէն լեզուի այբուբենին 36 ամրախարիսի սիւներուն վրայ, ու քանդակուած՝ սրբազան շաղախովը հայրենի հողին ու մեր ժողովուրդին վասն հայրենեաց հեղած արիւնքին, միացած՝ ներքին զօրացուցիչ թելերովը հայ մշակոյթի ներկայացուցիչներուն միտքի ու սիրտի սլացքին, տեսիլքին:

Արդարեւ, եթէ չըլլա՛ր ոգեղէն շաղախը մեր բազմադարեան կոթողներուն, «Չուարթնոց»-ով խորհրդանշուող մեր հարիւրաւոր կոթողներու կործանումով, մենք դարերէ ի վեր պարպուած պիտի ըլլայինք հայօրէն վերապրելու մեր սիրանքէն: Չըլլային Յայ Միտքին խորախորհուրդ սլացքին արձանագիր մագաղաթներն ու մատենաները, այսօր, հողեղէն կառոյցը Մաշտոցեան Մատենադարանին, ոչինչով պիտի տարբերէր աշխարհի բազմամիլիոն կառոյցներէն, ու մենք պիտի չկարենայինք հաղորդուիլ մեր դարաւոր ժառանգութեանց «հաց ու գինիով կենսառոջ»: Ու ՀԱՅՐ, ի զուր չէ որ իր գոյութեան առաջին օրէն, ունեցեր է անխառն պաշտամունքը ԼՈՅՍԻՆ: Եթէ մեր հեթանոսական շրջանին, ան Վահագնի աչքերուն մէջ գտեր է ներկայութիւնը իմանալի լոյսին աղբիւրը եղող ու մեր կեանքին ծնունդ տուող արեգակին, ապա, քրիստոնէական կրօնին մէջ, դարձեալ նոյն Հայը կրցեր է միախառնել անիմանալի Լոյսին հետ նաեւ ամբողջական իր Էութիւնը: Այսինքն, Հայաստանեայց Եկեղեցին, չէ՛ եղած միայն Հայուն հոգեւոր խորհրդածութիւններու, վերացումներուն ու յայտնութեանց պահերուն բնակավայրը, այլ՝ փոխանցեր է մեզի իր գոյութեան համազգային, հոգեւոր ու մտաւոր պատմական նշանակութիւնը:

Թող թոյլ տրուի ինծի լոյսի գաղափարին կամրջումը մեր անգիր բանասիրութիւններէն մինչեւ թարգմանիչներու եւ մատենագիրներու ժառանգութիւնը, միջնադարեան մեր բանաստեղծութենէն մինչեւ մեր դարաշրջանը: «Վահագնի ծնունդ» - Մաշտոց - Նարեկացի - Շնորհալի - Վարուժան - Պ. Սեւակ ու պաստառադրուած՝ նկարիչ Մ. Սարեանով եւ բազում այլ արուեստագետներ ըմպեր են հոգեւոր եւ իմացական լոյսի անիմանալի, աննկրթական բաժակէն, ու զայն բիւրապատկելով, եղեր են տարածիչը լոյսին, իրենց անմիջական շրջապատէն մինչեւ հեռաւոր հորիզոններ ու ժամանակներ:

Մեծ տեսիլքներու Մա՛րդը միայն կարող էր արտասանել իր ժամանակի եւ յետագայ ժամանակներու մեծագոյն խօսքերէն այս տողը. «Եկեք, շինենք լոյսի սուրբ խորանը, որովհետեւ այստեղէն պիտի ծագի լոյսը, ի Հայաստան աշխարհի», եւ այսպէս Միաձնաէջ խորհուրդին պիտի յաջորդէր, հայ միտքի լոյսին ձօնուած մեսրոպակառոյց տաճարն ու խորանը, Ա.Բ.Գ.ի հրաշքով յաւերժացած, իբրեւ գրաւական հայ ժողովուրդի ինքնապահպանման եւ բազմադարեան խիզախումներուն, նուաճումներուն:

Թարգմանչաց Տօնը, այլևս դուրս է եկած իր զուտ կրօնական սահմանափակումէն, եւ թարգմանչաց փառաբանութիւնը միայն հայ եկեղեցւոյ կամարներուն տակ չէ որ կը հնչէ մերոպաշունչ քերթողութեամբ: Թարգմանչաց տօնը, որ կը համընկնի Հոկտեմբեր ամսուան առաջին տասնօրէին ու մեր կրթական տարեշրջանի վերամուտին, կ'ընծայէ վերածննդեան, վերապրումի, իմացական նոր թափի մը խորհուրդը: Այսօր, աւելի քան երբեք, Թարգմանչաց տօնը կը հանդիսանայ մէկը համահայկական մեր մեծագոյն տօներէն: Հայ մշակոյթի տօնն է ան, հայ ժողովուրդի իմացական արժէքներուն եւ արժանիքներուն փառաբանութեան տօնը, Հայ գրականութեան եւ անոր մշակներուն տօնը, ու միակ առիթը որ պիտի վերախմբէ բազմաճիւղ ընթացքը մեր հոգեմտաւոր գետերուն ու գետակներուն, ու պիտի կազմէ Մայր Երակը մեր դէպի Ապագան ընթացող հայ ժողովուրդի պատմական առաքելութեան:

Արդ, պիտի կարենա՞նք այսօր, մեր աչքերը յառել թարգմանչաց վարդապետներու սիրանքին, եւ իրենց Լոյսի Խորանէն արձակուած բազմերանգ ճառագայթները հասցնել ամենամուտ խորշերը հայ թէ օտար հոգիներու: Պիտի կարենա՞նք տեր կանգնիլ մեր մեծ թէ փոքր Լոյսի տաճարներուն ու խորաններուն եւ թոյլ չտալ որ անոնք մասն դատարկ ու դատապարտուին փակուելու ճակատագիրին: Պիտի կարենա՞նք զօրաշարժի ենթարկել մեր Նիւթական թէ իմացական կարողութիւնները, որպէսզի ցոյց տանք արար աշխարհին, թէ մեր հոգիի ու միտքի լոյսի խորանները չ'են երբեք առեւտրական գործառնութեանց կեդրոնատեղիներ, եւ այդ խորաններու վրայ սպասարկող աշխարհիկ թէ հոգեւոր մշակներ կոչուած են շարունակելու Թարգմանիչ վարդապետներով սկսուած մեր գործը. ահա թէ ինչո՞ւ, մենք կը սիրենք հաւատալ, որ Նիւթական բարիքներու եւ զոհողութիւններու շտեմարաններուն դարպասը պէտք է բաց մնայ մեր մշակութային անհամար կարիքներուն առջեւ, ու քաջաբար հսկել որ տարբերութիւնը ըլլայ յստակ ու մեկին՝ մնայունին ու գնայունին, հողեղէնին ու ոգեղէնին, անձնականին եւ համագայինին միջեւ:

Աստուածաշնչական ժամանակներու տեսանող հայրեր ու հայրապետեր, պարզամտօրէն կը յայտարարէին թէ Աստուած կը խօսեր իրենց միջոցով: Հայ գրողը, դարերու ընթացքին, եղեր է ունկնդիր իր արեան կանչին, ցեղին ձայնին, ներաշխարհի թելադրութեանց, ու փարեր է՝ Մեծն Անտեսանելիին զուգահեռ ու անոր հետ համատեղ՝ իր ժողովուրդին սեփական հաւատքին եւ պահանջքին: Եւ այսպէս՝ հայ գրողին մէջ, իր ժողովուրդն է որ խօսեր է անխառն հաւատքով ու բազմաթիւ առիթներով: Թարգմանչաց տօնն է այսօր: Լաւագոյն առիթը հայ լեզուին ու գրականութեան, հայ մշակոյթի զանազան արտայայտութեանց վերարժեւորման եւ ցուցադրման: Եւ այս՝ միայն մեզի համար չ'է, այլ՝ մեր անմիջական եւ հեռաւոր ոչ-հայ շրջանակներու համար: Մեր անկորնչելի արժէքներու յայտնագործումներով է, որ պիտի կարենանք օտարին յարգանք պարտադրել մեր մշակոյթին հանդէպ:

Հայրենիքին մէջ, ամէն դպրոցական վերամուտին, հինէն եկող աւանդութեան մը համաձայն Երեւանի հայ աշակերտները խումբ առ խումբ, ծաղիկներ կը նուիրեն Մաշտոցի եւ իր շքախումբի ոգեղինացած արձաններուն, Մատենադարանի մուտքին. չ'է որ այդ Լոյսի Խորանէն Եր, որ մեզի ծագեցաւ մեր միտքին ու հոգիին լոյսը, ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի:

Սփիւռքահայն ալ ունի իր լոյսի տաճարներն ու խորանները: Հարցուցէ՛ք ձեր ներաշխարհին: Եկէք կանգո՞ւն պահենք զանոնք, ներկայ ու գալիք ժամանակներու համար:

Արամ Սեփեթճեան

Տեսակէտ

Սփիւռքահայերը ՊԷ՞տք Է Խառնուին Հայաստանի Գործերուն

Յարութ Սասունեան

«Քալիֆորնիա Քուրիըր» թերթի հրատարակիչ եւ խմբագիր

www.TheCaliforniaCourier.com

Ոչ բոլորը համակարծիք են այն հարցին, թե սփիւռքահայերը պԷ՞տք է խառնուին Հայաստանի Հանրապետութեան ներքին գործերուն: Թերեւս «խառնուիլ» բառը ճիշդ չէ ընտրուած, սակայն հայրենիքի մէջ տեղի ունեցող զարգացումներուն մէջ ներգրաւուած ըլլալը եւ ասոնց մասին խորապէս մտահոգուիլը պէտք է մեծ հետաքրքրութիւն ներկայացնէ բոլոր հայերուն համար, քանզի Հայաստանը անոց բնօրրանն է:

Հայաստանի մէջ Սփիւռքի դերակատարութեան հարցը բարձրացուեցաւ անցեալ ամիս, երբ 20 յայտնի հայեր, հիմնականին մէջ՝ Սփիւռքէն, հրապարակեցին «Արդարութիւն Հայաստանի մէջ» խորագրով դիմումագիր change.org կայքի վրայ՝ կոչ ընելով Հայաստանի իշխանութիւններուն արմատական փոփոխութիւններ իրականացնել երկրի քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական քաղաքականութեան մէջ: Սեպտեմբեր 19-էն մինչ օրս տարբեր երկիրներէ մօտաւորապէս 3000 հայեր եւ այլազգիներ միացած են այս ստորագրահաւաքին:

Ստորագրահաւաքի նախաձեռնողներու շարքին են Սերժ Թանգեանը, Աթոմ Էկոյեանը, Արսինէ Խանճեանը, Ալեքս Օհանեանը, Քրիս Պոհճալեանը, Յասմիկ Պապեանը եւ Սեպուհ Սիմոնեանը: Անոնք կը պահանջեն վերջ դնել «կաշառակերութեան, մենաշնորհներուն, դատական անհաւասարութեան, ոստիկանութեան դաժանութեան, քաղաքական կողմնակալութեան, անհաւասար իրաւունքներուն, արտագաղթին եւ ընտրական կեղծիքներուն»:

Ստորագրահաւաքի նախաձեռնողները նաեւ յայտարարած են, որ իրենք աջակից են «բոլոր մարդոց հաւասարութեան, մարդու իրաւունքներու եւ հիմնարար ազատութիւններու պահպանման, արդար եւ թափանցիկ ընտրութիւններու մէջ ուղղակի ներգրաւուածութեան, օրէնքի գերակայութեան նկատմամբ յարգանքին, արդար վարձատրութեան, իշխանութեան տարանջատման, ազատ մամուլին եւ իրաւագորկներու շահերու պաշտպանութեան»:

Այնուհետեւ նախաձեռնողները կը պահանջեն, որ «Հայաստանի քաղաքական ղեկավարները մարմնաւորեն ազնուութիւն, հաշուետուութիւն, իմաստութիւն, խելամտութիւն, դիւանագիտութիւն, կարեկցանք, արդիւնաւետութիւն եւ տեսլական մտածողութիւն հայ ժողովուրդի հրատապ կարիքները հոգալու համար եւ այդպիսով ապահովեն հաւասար, արդար եւ կառուցողական ուղի՝ դէպի իրական ժողովրդավարութիւն, ուր իւրաքանչիւր ձայն ուշագրաւ է»:

Իբրեւ յաջորդ շօշափելի քայլ, նախաձեռնողները կը խնդրեն, որ ամբողջ աշխարհի հայերը իբրեւ ականատես եւ դիտորդ ներկայ ըլլան Հայաստանի մէջ յառաջիկայ գարնան կայանալիք խորհրդարանական ընտրութիւններուն:

Ստորագրահաւաքի նախաձեռնողներէն մէկը՝ գանատահայ դերասանուհի Արսիւն Խանճեան, որ ձերբակալուած էր Երեւանի մէջ այս Յուլիսին տեղի ունեցած բողոքի գործողութիւններու ժամանակ, բաց նամակ տարածած է համացանցի վրայ՝ գործողութեան մասնակցելու կոչ ընելով սփյուռքահայերուն: Խանճեան լուրջ մտահոգութիւններ առաջ քաշած է Հայաստանի մէջ տիրող ներկայ իրավիճակի մասին. «Երկրի առաջ ծառացած են ահռելի ներքին խնդիրներ՝ պայմանաւորուած համակարգային կաշառակերութեամբ, հովանաւորչութեամբ եւ մենաշնորհ տնտեսութեամբ, երբ իշխանութիւնն ու հարստութիւնը կեդրոնացած են քանի մը հոգիի ձեռքին մէջ: Օրէնքի առջեւ բոլորին հաւասարութեան բացակայութիւնը եւ ընկերային յառաջընթացի սահմանափակումները՝ զուգորդուած խօսքի եւ մտքի ազատութեան, ինչպէս նաեւ քաղաքացիական ազատութիւններու եւ իրաւունքներու ճնշումներով, աւելի բարդացուցած են հանրապետութեան առանց այդ ալ անտանելի իրավիճակը»:

Չարմանալի չէ, որ Հայաստանի մէջ ոմանք վրդոված են սփիւռքահայերու նախաձեռնութենէն եւ կոչ ուղղած անոնց՝ տեղափոխուիլ Հայաստան, եթէ իրենք իսկապէս շահագրգռուած են երկրի բարեփոխման հարցով:

Թէեւ բոլոր հայերը պետք է զօրակցին ստորագրահաւաքի նախաձեռնողներու արտայայտած վեհ նպատակներուն, սակայն անոնց գաղափարներէն քանի մը հատը պարզապէս երազային արտայայտութիւններ են: Առաջարկուող բարեփոխումներէն ոչ բոլորը իրականացուած են Նոյնիսկ Միացեալ Նահանգներու մէջ: Սակայն, ես համաձայն եմ, որ հայերը պետք է ձգտին աստիճանաբար հասնելու իրենց նպատակներուն, թէեւ պետք է զգոյշ ըլլալ անիրագործելի նպատակներու առաջ քաշման մէջ՝ Հայաստանի քաղաքացիները գերծ պահելու համար հետագայ յուսախաբութենէ եւ հիսաթափութենէ:

Իմ կարծիքով, սփիւռքահայերը պետք է Հայաստանի մէջ ներգրաւուած ըլլան կեանքի բոլոր բնագաւառներու մէջ՝ եւ ոչ միայն հեռուէն դիմումնագրեր եւ առաջարկութիւններ ընեն: Պէտք չէ որ անոնք պարզապէս զբօսաշրջիկ ըլլան իրենց հայրենիքին մէջ: Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ կապերու ամրապնդման մէկ ուղին Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ քուէարկելու եւ առաջադրուելու իրաւունք տալն է սփիւռքահայերու: Ինչպէս կը կիրառուի Ֆրանսայի եւ շարք մը այլ երկիրներու մէջ, պետք է Հայաստանի Ազգային Ժողովէն ներս քանի մը աթոռ յատկացնել սփիւռքահայերուն, որոնք պետք է ըլլան աւելին, քան պարզապէս Նուիրատուներ կամ «կթան կով»եր...: Հակառակ Հայաստանի Սահմանադրութեամբ թուաւորուած երկքաղաքացիութեան իրաւունքին՝ շատ քիչ թիւով սփիւռքահայեր օգտուած են այդ յատուկ արտօնութենէն, որ կրնայ եւս մէկ կարեւոր կապ ստեղծել հայրենիքի հետ...

Աստիճանաբար, երբ օրէնքի գերակայութիւնը ամուր հիմքերու վրայ դրուի Հայաստանի մէջ եւ ընկերային անհաւասարութիւնը նուազի, սփիւռքահայերը վստահութիւն ձեռք կը բերեն ներդրումներ ընելու իրենց հայրենիքին մէջ, ինչ որ կը յանգեցնէ աշխատատեղերու ստեղծման եւ արտագաղթի կրճատման: Հաւանաբար որոշ ներգաղթ ալ տեղի ունենայ Սփիւռքէն դէպի Հայաստան: Բարելաւուած կենսապայմանները կը նուազեցնեն նաեւ իշխանութիւններու հետ առճակատումը, որ կրնայ ապակայունացնել երկիրը այն պահուն, երբ դրացի Ատրպէյճանը եւ Թուրքիան կը սպառնան Հայաստանի անվտանգութեան...

Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնները համարժէք դարձնելու համար, պէտք չէ վրդովի, եթէ Հայաստանի իշխանութիւններն ալ «խառնուին» սփիւռքահայ համայնքներու կեանքին: Ի վերջոյ, բնաւ ալ կարելոր չէ, թէ ով, ուր, որու գործերուն կը խառնուի, պայմանաւ որ վերջնական արդիւնքը համապատասխանէ համայն հայութեան գերագոյն շահերուն...

Արեւելահայերէնի թարգմանեց՝ Ռուզաննա Աւագեան

Արեւմտահայերէնի վերածեց՝ Սեդա Գրիգորեան

Տեսակէտ

Հայրենատիրական Ճամբորդութեան Նորեր. Գրականութեան Եւ Ինքնութեան Հետ Հաղորդուելու Ուխտագնացութիւն

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

Միշտ խորհած եմ, որ Հայաստանը միայն Երեւան չէ: Նոյնիսկ եթէ այդպէս կը խորհին կառավարութիւնը եւ զբօսաշրջիկ հայրենասերները:

Ազգային մշակոյթը հողի ջերմութենէն եւ յիշողութենէն կը ստացուի:

Հայ մարդիկ, Հայաստանէն եւ սփիւռքներէն, հոգեւոր ուժ ստանալու համար իսկական հաղորդութեան կարիք ունին, եւ ան չի գտնուիր պերճ հիւրանոցներու, խաղատուններու եւ ամէն քայլափոխի յայտնուող հոնտելուական, լիբանանեան, ֆրանսական կամ այլ հիւրընկալ տարաշխարհիկ անուններով սրճարաններու մէջ, որոնք օր աւուր կը բազմանան Երեւանի մայթերուն վրայ:

Հիւրանոցները խճող աղմկարար հայրենասեր զբօսաշրջիկներուն հետ հարցախոյզ մը եթէ կարելի ըլլար կատարել, հարցնելով՝ թէ ո՞ր կը գտնուի Դսեղ գիւղը, ո՞ր մեծ հայր ծնած է հոն, որուն ծնած տունը իր համեստ թանգարանն է, շատ բան կը սորվէինք, կը հասկնայինք, կը հասկնային նաեւ զգացական հայրենասերները:

Բայց ըսող պէտք է ըլլայ, ե՛ւ հայրենաբնակին, ե՛ւ զբօսաշրջիկին: Ըսող՝ անծին օրինակով:

Աւանդութիւն է. ամէն տարի Դսեղի մէջ կը կազմակերպուին «Թումանեանական օրեր»: Այդ «օրեր»-ուն ինչո՞ւ հոն չեն տարուիր ուսանողներ եւ ուսուցիչներ, կոչ չ'ըլլար Երեւանի մէջ թափառող զբօսաշրջիկներուն:

Չորեքշաբթի, 14 սեպտեմբերին, բաւարարութիւն տալով միշտ մենք մեզի խոստացուած եւ բայց չիրականացած ցանկութեան, առաւօտեան ժամը 7:00-ին, Լիբանանէն եկած, Երեւան իր զաւակները դպրոց եւ համալսարան դրկող վարորդ Վարդանի ինքնաշարժով կը մեկնինք դէպի Լոռի, որ փոքրիկ Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանի համար հեռաւոր աշխարհ կը համարուի, թերեւս՝ Լոսէն ալ հեռու:

Վարդանը երբեք չէր գացած Լոռի, ուր մնաց՝ Դսեղ, անունը անգամ չէր լսած:

Երեւանէն դուրս ենք արդէն: Հայկական անուններով գիւղեր եւ ավաններ կը յաջորդեն իրարու, նոյնիսկ երբ անոնք չեն տեսնուիր, ուր պէտք է հասնիլ մայրուղիէն անջատուելով: Ընդարձակ տարածութիւններ, հերկուած եւ լքուած դաշտեր: Ատիկն անդին քանդուած տուններ, բայց նաեւ՝ զարմացնող գեղեցիկ նոր կառոյցներ:

Ճամբու եզրին՝ հայ գիւղացիներ եւ փեթակներ: Մեղր կը վաճառեն:

Կը հասնինք Սպիտակ: Նորակառոյց տուններ, թաղամասեր, բայց դեռ կան ավերուածները: Վաճառատուներ: Ճաշարան, թոնիրով եւ պաշտպանութեան արդիական սարք

տեսախցիկով: Հոս ավ ազգային ճաշատեսակի վերածուած Է «շաուրմա»-ն, զոր կարգ մը տեղեր կը կոչեն «Ղարսի խորոված»: Կարծեք՝ ան աւելի համով կ'ըլլայ օտար անունով, ինչպէս՝ հայ աղջիկներու եւ տղոց անունները, Հայաստան եւ սփիւռքներ, Ճեսիքա եւ Քարոլին, Լաուրա եւ Սվետլանա, Մարատ եւ Ռոբերտ: Օր մը դեղատոմս պիտի գտնուի՞ որպէս դարման մեր ախտավարակ օտարամոլութեան, ընկեցիկի բարոյոյթին...

Կը հասնինք Վանաձոր: Նոր կառոյցներու կողքին, մնացած են աւերակներ եւ հին կիսափուլ տուններ, լքուած գործարաններ: Խնամուած են եկեղեցին, անոր շուրջ գտնուող գերեզմանները, հակառակ լուր օր մը ըլլալուն՝ հոն Է քահանան, Նախկին եգիպտահայ, Կիարոսէն եկած տէր Օհանը: Լեռները անտառածածկ են: Խորհրդային շրջանին հոս եղած են առողջարաններ: Երեւանի խճողումը կարելի չէ՞ նուազեցնել հանգստեան տունները, առողջարանները, մանկատունները հոս փոխադրելով, միաժամանակ ստեղծելով աշխատատեղեր, որպէսզի գաւառը չդատարկուի:

Բայց ինչպէ՞ս այդ ընել, երբ մարգպետը կը բնակի Երեւան:

Կը շարունակենք ճանապարհը, երբեմն անիսամ, երբեմն՝ վերանորոգուած կամ վերանորոգուող: Ճամբու եզրին՝ աղբիւրներ: Նոր ճանապարհը կիսած Է գերեզմանատուն մը, դամբանները ինամուած են: Կ'անցնինք լեռներու մէջէն, որոնց կողերու անտառները կը բարձրանան մինչեւ գագաթ եւ գնդակի պէս կը բազմին հոն:

Կը բարձրանանք լեռներու կողին բացուած ինամուած ճանապարհով: Օդը մաքուր Է, բիւրեղ: Հայանուն բնակավայրեր:

Վերջապէս ճամբացոյց ցուցանակը կը գրէ՝ Դսեղ: Բայց դեռ չենք հասած: Աշնան շունչը կայ, եւ ճամբու երկու կողմերը պարիսպ կազմող ծառերը կ'երգեն կանաչով եւ ոսկեգոյնով, կապոյտ երկինքի մը տակ: Լիահագագ կարելի Է շնչել: Երեւանի փոշին հոս չէ հասած:

Բլուր մը: Քանի մը հրապարակ: Հագուադէպ անցորդներ եւ ծառի մը շուքին հանգչողներ: Յովհաննէս Թումանեանի արձանը:

Երկու անգամ հարցնելէ ետք, թէ ո՞ւր կը գտնուէր բանաստեղծի տուն-թանգարանը, երկու անգամ դառնալէ ետք ճամբուն վրայ, կը հասնինք:

Բլուր մը: Բացատ մը: Եկեղեցի մը: Քանի մը տուններ: Եւ՝ տուն-թանգարանը:

Տունը բանաստեղծի քահանայ հօր ձեռքով աստիճանաբար ընդարձակուած բնակարան Է՝ հողէ յատակով, թոնիրով, երկրորդ յարկով: Տան դիմաց գտնուող եկեղեցիի բակը թաղուած Է քահանան:

Այս հայրենիք Է, հարագատ, անարուեստ: Ո՛չ երեւանեան «Էպիլացիա», ո՛չ «Լէյտի», ո՛չ «Էլիտ»...

Լաւատեսական տեղեկութիւններ. զոյգ մը հանրակառքերով զբօսաշրջիկներ այցելած են Թումանեանի թանգարանը եւ սփիւռքահայ մը, թանգարանի հարեւանութեամբ, բնակարան գնած է:

Կը մտնենք այն տունը, ուր ապրած են Յովհաննէս Թումանեանի ծնողքը, ուր ծնած է «Ամենայն Հայոց բանաստեղծը»... Ժամանակի տեսախցիկը դար մը ետ կ'երթայ... Նոյնիսկ եթէ շինութիւնը վերանորոգուած ու թարմացուած է:

Առաջին օրերուն եղած է սենեակ մը, հողէ ոչհարթ յատակով, թոնիրով, կենցաղային իրերով: Ժամանակի ընթացքին աւելցած են՝ սենեակ մը, ուրիշ մը, յարկ մը: Պահուած են կարպետներ, պահարաններ, անկողիներ: Հետագային Թումանեան այս տունը եկած է հանգստանալու: Սեղան, հագուստ: Ծիշո՞ւ է՝ բանաստեղծին տունը «Ֆեթիշ» է, եթէ անոր գիրը ոգի եւ զգացում չի փոխանցեր, պարզ խօսքով, եթէ ան չի կարդացուիր:

Ըսին, որ ամէն տարի շուրջ տասը հազար այցելու կ'ունենայ այս համեստ թանգարանը: Եթէ այդ գումարէն զեղչենք «Թումանեանական օրեր»-ու այցելուները, ի՞նչ կ'ըլլայ մնացեալ գումարը: Խիստ հետաքրքրական պիտի ըլլար Երեւանի շքեղ հիւրանոցներու հայ զբօսաշրջիկներուն կամ ընդհանրապէս զբօսաշրջիկներուն մօտ անոնց վերադարձի օրը, օղակայանի սրահին մէջ հարցախոյզ մը կատարել քանի մը պարզ հարցումներով. «Ո՞վ էր Թումանեան», «Տեղեմ՞կ էք, որ անոր անունով տուն-թանգարան կայ», «Այցելւմ՞ծ էք այդ տուն-թանգարանը»..., մտածելու առիթ կը տրուէր բոլորիս:

Գիւղի շրջապատի գիրար գրկող կանաչ բլուրները դիտողը երեւակայութեամբ ընկեր կը դառնայ Սարոյին եւ Անուշին, կը լսէ երգ: Այդպէս կ'ըլլայ հաղորդութեան պահը:

Ծով չունեցող Հայաստանը ծովակալ ունեցած է: Ծով չունեցող Հայաստանը այդ պակասը լրացուցած է իր լեռներուն վրայ տեղադրելով «Ծովեր»: Մէկը չի բաւեր: Երեւակայութիւնը յոգնակի կը դառնայ: Հոս, Թումանեանի աշխարհին մէջ լճակներ կան գազաթներուն վրայ, հեքիաթներու վարժ հայ գիւղացին զանոնք կոչած է «Ծովեր»...

Այցելու հայաստանցի ուխտաւորը, եթէ միայն լուսանկարելու չէ եկած, Թումանեանի տան մէջ կը գտնէ անոր գիրքերու առաջին հրատարակութիւններէն սմուշներ: Եթէ միայն կարդայ կողքը, ինքնիրեն հարց կրնայ տալ, թէ ի՞նչ է այդ ուղղագրութիւնը, զոր ինք չի հասկնար, իսկ հայրենահանուածներու սփիւռքի ուխտաւորը ի՞նչ կը մտածէ՝ բաղդատելով ասդին-անդին գրուածներուն, եթէ արդէն չէ խորթացած Մեսրոպի տառերուն:

Դսեղի կանաչ գազաթները եւ «ծովեր»-ը ինչպէ՞ս օր մը կը դառնան զուրկերիական աշխուժ գիւղեր, ուր կեանքը ըլլայ եռուն, հաճելի, նախանձելի՝ մոռցնելով նոյնիսկ Երեւանը:

Ա՛յս կ'ըլլայ Հայաստանի իսկական հօգրացման հեռանկարային քաղաքականութիւն:

Եւ Հայաստանը չ'ըլլար «մի քաղաքով երկիր»:

«Մի քաղաքով երկիրը» չ'անհանգստացնէ՞ր ղեկավարութիւնները, Հայաստան եւ սփիւռքներ:

24 սեպտեմբեր 2016, Երեւան

Տեսակէտ

ԱՆԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՑՈՐԵՆՆ ՈՒ ՅԱՐԴ

ՅԱԿՈՒ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Անկախութեան 25 տարիները բաւարար պէտք է ըլլային ամէն ինչ իր տեղը իյնալու համար, սակայն այդպէս չէ: Շողշողուն ցուցադրութիւններէն եւ շռնթալից ճառախօսութիւններէն անդին ի՞նչ կայ մետալին միւս երեսին վրայ: Ճիշդ պիտի չըլլա՞ր պահ մը ամփոփուիլ եւ հաշուեյարդար մը կատարել, եղածն ու չեղածը, լաւն ու վատը ծանր ու թեթեւ ընել եւ ընդհանրապէս քառորդարեայ անկախութիւնը փորձաքարի զարնել ու ազնուօրէն պարզել ճշմարտութիւնը:

Անցնող 25 տարիներուն ընթացքին ունեցանք Հանրապետութեան երեք նախագահ, տասնեակ մը վարչապետներ եւ անհաշիւ նախարարներ. ասոնցմէ ոեւէ մէկը արժանացա՞ւ համընդհանուր ժողովրդականութեան, ժողովուրդին սիրոյն եւ յարգանքին: Անկախ երկրի մը երեք կարելոր խորհրդանշանները արժանացա՞ն համաժողովրդային հաւանութեան. Չիւանշան, օրհներգ եւ դրօշակ. իւրաքանչիւրին մասին, մասնաւորաբար առաջին երկուքին պարագային, քննադատութիւններն ու փոխելու առաջարկները դեռ կը շարունակուին:

Իսկ որ անելի տազնապայարոյց էին՝ երկրին տնտեսական վիճակը, չարաշահումները, կաշառակերութիւնը, փտածութիւնն ու շարունակուող արտագաղթի տխուր պատկերը չունեցան լուծում:

Դեռ կարելի է երկարել շարքը թերութիւններուն, որոնց վրայ եկաւ բարդուելու զինեալ ընդվզումը «Սասնայ ծռերու» պոռթկուն միջադէպով:

Այս բոլորով հանդերձ, դարեր ամբողջ ու անցեալ դարուն տասնամեակներ երազուած ու իրականութիւն դարձած «Անկախութիւն» հասկացողութիւնը իր հմայքով պահ մը մոռցնել կու տայ ժխտական երեւոյթները, քանի ժողովուրդը կը հաւատայ, որ մնայունը անկախութիւնն է, իսկ թերութիւնները գնայուն են, ճիշդ իսպախի Դաշտենցի բանաստեղծութեան մեջ յիշուածին պէս «Յարդը գնում է, ցորենն է մնում»:

Սակայն ո՞վ պիտի ըլլայ այն քաջ մշակը, որ ցորենը հովին տայ, որ յարդը տանի եւ ցորենը պահէ: Ո՞վ պիտի ըլլայ այն հովիւը, որ պաշտպանէ հօտը գայլերէն ու ինք գայլ չդառնայ իր հօտին գլխուն:

Ճիշդ է որ Հայաստանը իր աշխարհագրական դիրքով ու միջազգային յարաբերութիւններով շատ ալ բաղձալի կացութեան մեջ չի գտնուիր, սակայն քաղաքականութիւն ըսուածը լարախաղացութիւն է, եթէ լաւ խաղցուի, շատ հարցեր կրնան չեզոքանալ յօգուտ երկրին: Մերը «Թիթանիքի» նման շոգենա՞ւ է, թե՞ մակոյկ. երկու պարագաներուն ալ հմուտ նաւավար մը քաղաքականութեան ծովուն մեջ ժայռեր ու սառցալեռներ շրջանցել գիտնալու է:

Բաւ է որքան հպարտացանք մեր անցեալով, մեր անցեալի փառքերով: Պէտք է հասկնանք, որ պատմութեամբ բաւարարուիլ չըլլար, գայն հիմքի վերածելով նորը կառուցելու է, որ հինը շղթայուի մեր ներկային: Մեր անցեալի յաջողութիւններն ու նուաճումները բարձի վերածած՝ մեր գլուխները վրան դնելով չքնանանք, նորին մասին մտածենք, նորը կառուցելու եւ ամրապնդելու մասին մտածենք, նոր յաջողութիւններ եւ նուաճումներ արձանագրենք, որպէսզի իսկապէս արժանի ըլլանք հինէն մեզի հասած ջահը բարձր ու վառ պահելու:

Ունինք ատակ մարդիկ բոլոր ասպարեզներուն մէջ ալ, մայր հողը երբեք չամլանար, հողը չի դաւաճաներ, հարկ է դռները բանայ, միաւորել մեր անհատ, տարտղնուած ուժերը եւ ամրացնել քսանհինգամեայ անկախ Հայաստանը, որ դառնայ իսկական մարմնացումը ժողովուրդի երազներուն, ըլլայ ուժեղ, յաղթական, սիրուած ու գնահատուած. այն ատեն միայն, առանց դոյզն վերապահութեան, կարելի է ուրախանալ անկախութեամբ: Մենք լաւատես ենք:

Այս բոլորով հանդերձ, տօնդ շնորհաւոր, ի՛մ երկիր:

Յօդուածներ

ՈՒԽՏ ԱՐԱՐԱՏԻՆ

Արարատ-Մասիսը ամէն Յայու համար է՝ ու ԿԸ ՄԱՎՅ աղբիւր ԻՆՔՆԱԿԵՐՏՈՒՄԻ եւ ինքնաբիւրեղացման: Յամարժէք ու խորհրդանիշ վկայագիրը Յայաստան աշխարհի եւ Յայ ժողովուրդի ծննդեան ու յաւերժութեան:

Մենք՝ սերունդ տարագիր, ծներ ենք ու սներ՝ իր գոյութեամբ:

Ամէն Յայու հոգին անպայմանօրէն իր մէջ կը խտացնէ Արարատի անվերաքննելի խորհուրդը՝ համահաւասար բազմադարեան մեր հայրենի հոգին, նոյնիսկ, ան ըլլայ գերեվարուած մեր թշնամիէն:

Մեր տասնամեայ հասակին՝ ինչպիսի հաւատքով կ'արտասանելիք տողերը «Արարատի փէշերին մենք տուն ունենք անկործան» (Ո, Անուփեան) քերթուածին: Մեր անհաս երազն էր ունենալ փոքր ՏՈՒՆՄը՝ «Արարատի փէշերին» ու մեր տան պատշգամբէն դիտել արեւաշող Յայաստանին հմայք պարզեւող Լեռուն Այրարատեան: Եթէ մեզի զլացուեցաւ այդ երջանկութիւնը, սակայն այսօր, մեր գոյութիւնը շարունակող զաւակ ու թոռնիկ միասնաբար, եւ անոնց նմանները բոլոր, կ'ապրինք իրականացումը տարագիր Յայու մեր «անհաս երազին»:

Արդարեւ, մեր տան պատշգամբէն, հայեացքս ուղղած Արարատին, ամբողջ Օգոստոսն ու մասնիկ մը՝ Սեպտեմբերէն, եղան խտացեալ կեանք եւ ապրում միածոյ, ՆԱԲԱՍԱՐԴԵԱՆ սոսնական օրերու ցնծութեամբ առլի:

ՀԱՅՂ տարօրինակ «գոյութիւն» մըն է:

Ինքն իր մէջ՝ երկփեղկեալ հոգի մը: Անհաշտ՝ ինք իր եւ եղբայր հոգիներու հետ: Սակայն՝ ԱՄԵՆՈՒՆ ՀՈԳԻԻՆ ՄԷՋ՝ ԲԱԶՄԱԾ Է ՎԵՀԱՆԻՍԱՏ ԱՐԱՐԱՏ-ՄԱՍԻՍԸ: Յայրենասիրական զգացումներու միակ շաղախը, որ կը միացնէ իրարու համախոհ թէ այլախոհ, համակիր թէ հակադիր հայերը բոլոր, « որք մրրկաւ էին զատուած»:

Ահա թէ՛ ի՞նչ էր խորհուրդը Արարատի հետ ունեցած մեր ամէնօրեայ ԵՐԿԻՍՕՍՈՒԹԵԱՆ:

Մեր ՑԱԲԸ տարագիր Յայու: - Անհող ժողովուրդ հայոց:՝

Մեր ԱՓՍՈՍԱՆԸԸ կեդրոնախոյս Յայու: - Արտագաղթող աշխարհասփիւռ հայեր:

Մեր ՓԱԽՈՒԲՍԸ Յայրենիքի Իրականութենէն: Մեր փրկութեան ՎԵՐՋԻՆ ԼԱՍԵՆ:

Իրարայաջորդ ԵՐԵԸ հանրապետութիւններ ունեցանք՝ հիմնուած ու փոխանցուած մեր ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻԹԻ մէկ տասանորդ կոտորակին վրայ: Երեք տարբեր գաղափարախօսութիւններ հակադիր կեցուածքներ յառաջացուցին մեր մէջ: Սակայն, ՅԱՆՈՒՆ ՄԵՐ ԳՈՅԱՏԵԲԱՆ, անիրաժեշտ Է ՓԱՐԻԸ ՈՒ ԿԱՌՉԻԸ մեր ներկայ ու միակ ՈՒԺԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ: Մեր ներկայ ՀԱՅՐԵՆԻ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ:

25 Տարի առաջ ծնունդ առած Երրորդ Հանրապետութիւնը, Է ՈՒ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ հիմնաքարը մեր ժողովուրդի ՄԵԾ ՏԵՍԻԼՔին, որուն կը միանայ դարձեալ 25-ամեայ մեր Արծուեբոյն ԱՐՑԱԽԻ Հանրապետութիւնը:

Անխառն զգացումներով, եկեք միասնաբար շնորհաւորենք մեր ազգային տօնը: Իսկ, մեր ունեցած անձնական համոզումները, ՅԱՆՈՒՆ ԱԻԵԼԻ ԲԱՐԵԿԵՑԻԿ ԵՒ ԱՐԴԱՐ ԱՊԱԳԱՅԻ, վերապահենք ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ վեհաժողովներու խորագետ քննարկումներու:

Հայկական իմացական նորագոյն մտածողութիւնն ու քաղաքական կամքի արտայայտութիւնը հարկ է առաջնորդել ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԱՅԵԱՑՔԻ ՈՒՂՈՒԹԵԱՄԲ:

ԱՐԱՄ ՍԵՓԵԹՃԵԱՆ

Յօդուածներ

Կարօ Յովհաննէսեանի «Մա՛րդ Պատրաստենք» Անհրաժեշտ Գրքոյկը

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Համեստագոյն մարդերու շարքին կը պատկանի այս հայ մարդը, յորովայնէ մօր՝ ուսուցիչ, որ տասնամեակներ իր սիրած արուեստին մշակը եղաւ՝ պատրաստելով սերունդներ ազգին համար հայոց, մարդ, որ յանուն արեւմտահայերէնի պաշտպանութեան՝ բազում գիրքեր խմբագրեց ու սրբագրեց: Հայ լեզուն իր տարօրէն սիրելին դարձուցած Կարօ Յովհաննէսեանը վերջերս արժանիօրէն մեծարուած է «Կիլիկիա» թանգարանի սրահին մէջ: Երեկոն հովանաւորած եւ իր ներկայութեամբ պատուած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Արամ Ա. հայրապետը: Կը բաղձայի ներկայ ըլլալ այդ սպասուած հանդիսութեան ու երեւանեան յարգանքի խօսքս միացնել պերճ ելոյթներ ունեցողներուն:

Այդ առիթը ուշացումով տրուեցաւ ինծի այսօր, երբ հայ գրողներու Ծաղկածորի հանգստավայրի սեղանիս վրայ ունեցայ Կարօ Յովհաննէսեանի «Մա՛րդ պատրաստենք» խորագրուած գրքոյկը:

Անշուշտ հայ ուսուցիչին համար վերի խորագիրը կը նշանակէ հա՛յ մարդ պատրաստել:

Անգլերէն ասացուածք մը կայ՝ «It is never too late», երբեք ուշ չէ: Այդպիսին է մարդ պատրաստելու հարցը, թէեւ յուշկածայն համարձակիմ ըսելու, թէ սփիւռքի մէջ այս օրերուն ուշացած ըլլալիս հասկցած ենք, այլապէս Կարօ Յովհաննէսեանի այս գրքոյկը լոյսին չէր գար՝ որպէս այդ ուշացումի վկայութիւն:

Հայը երբեմն պէտք է կամթել, որպէսզի չուշանայ, երբ հարցերու հարցը մեզի համար հայ մարդ պատրաստելն է:

Մեծ անհրաժեշտութիւն մը մուրճով սալին զարնելու ուժգնութեամբ հրապարակում է այս 40 էջանի գրքոյկը:

Տեսնենք, թէ ճենճերող սիրտէ մը ցայտած այս հրատարակութիւնը ի՞նչ պահանջներ կը ներկայացնէ բոլորիս, ըսել կ'ուզեմ՝ ամբողջ ազգին:

Հրատարակութիւնը ունի մուտք՝ «Ո՛վ է ուսուցիչը» խորագիրին տակ, ուր կը կարդանք. «Ուսուցչութիւնը, այլ ասպարեզներու եւ մասնագիտութիւններու նման, կը գտնուի շարունակական փոփոխութեան մէջ: Անոր սահմանումն ալ, միւս ասպարեզներու նման, կը փոխուի ժամանակի ընթացքին: Մշակութային պատմութեան իւրաքանչիւր շրջանի եւ տարբեր ժամանակներու մէջ ուսուցչութիւնը ունեցած է տարբեր սահմանում եւ իմաստ»: Այդպէս ըլլալը հեղինակը կը վերագրէ տարբեր աշխարհամասերու եւ միջավայրերու տարբեր քաղաքական-ընկերային պայմաններուն: Օրինակ կը բերուին Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները: Հեղինակը կը գրէ. «Միացեալ Նահանգներու մէջ բազմաթիւ նահանգներ ունին իրարմէ տարբեր կրթական քաղաքականութիւններ, այն աստիճան, որ երբեմն իւրաքանչիւր նահանգի համալսարան աւարտելու պայմանները իրարմէ բաւականաչափ կը տարբերին»:

Բայց ուսուցչութիւնը կը մնայ մարդկային, ընկերային հասարակաց կէտեր ունեցող մասնագիտութիւն, բոլոր գիտութիւններու ծառայող գործ, դժուարագոյնը բոլոր ասպարեզներուն մէջ, քանի որ ուսուցիչը ո՛չ թէ մեքենայ կամ ապրանք, այլ մա՛րդ կը պատրաստէ:

Սակայն, հարց կու տայ հեղինակը, ո՞վ է ուսուցիչը, ի՞նչ է ուսուցիչը: Եւ ինք ալ կը պատասխանէ. «Բառացի իմաստով, ուսուցիչ ըլլալ՝ կը նշանակէ ուսուցանել, սորվեցնել, դաստիարակել: Բայց սահմանումը այս եզրէն աւելի ընդարձակ տարածք ունի եւ աւելի ընդարձակ տեղեր կ'առաջնորդէ մեզ»:

Այսպէս, ուսուցչութիւնը՝

- 1.- Գիտութիւն է,
- 2.- Փիլիսոփայութիւն է,
- 3.- Արուեստ է:

Յեղինակը առանձնաբար կը բացատրէ բոլորը մէկ առ մէկ.

1.- Ուսուցչութիւնը գիտութիւն է

Դպրոցին մէջ ամենէն առաջ նախ երեխային միտքին մշակումը, մարզումն է: Մշակել անոր երեւակայութիւնը, բանականութիւնը, յիշողութիւնը, տրամաբանութիւնը, դատողութիւնը: Ուսուցիչը կը պատրաստէ այս բոլորը:

Այս բոլորին մէջ ամենէն կարեւորը երեւակայութիւնը խթանելն է:

Միտքը հրաշալի մեքենայ մըն է, որուն մէջ կան գոյն, ձայն, շօշափելիութիւն: Երեխան պէտք է լուրջի առնէ բառերը: Երեխային պէտք է հասկնել, թէ ի՞նչ կը նշանակէ Մարդը, ո՞վ է Մարդը: Պէտք է մշակել երեխային միտքը եւ զարգացնել անոր քննական կարողութիւնը: Երեխան անգիր կրկնող մը ըլլալու չէ, իր մօտ նոր միտքեր առաջանալու են, հոգ չէ թէ՛ ուսուցիչին ըսածները չընդունի:

2.- Ուսուցչութիւնը փիլիսոփայութիւն է

Օրէնքները պէտք է բացատրել երեխային եւ սորվեցնել անոր, թէ ի՞նչ է օրէնքը: Սուտ ու սխալ տեղեկութիւններ չտալ երեխային: Մշակել անոր մօտ պատասխանատուութեան զգացում: Ան պէտք է իմանայ ըմբօստանալ, պոռթկալ: Ըմբօստացումը հիմքն է մշակոյթին: Մշակոյթ՝ կը նշանակէ ձգտիլ աւելի բարձրին, նորին, ստեղծագործ աշխատանքին: Ճշմարտութեան մանրէն պէտք է ներարկել աշակերտին արեան մէջ: Աշակերտը գիտնալու է, որ դժուար է Մարդ ըլլալը, որ՝ լաւ բաներ են սերը, հաւատքը, կեանքին գեղեցկութիւնները: Շեշտելու է հաւասարակշռութեան սկզբունքը:

3.- Ուսուցչութիւնը արուեստ է

Ուսուցչութիւնը նմանութիւն ունի դերասանութեան հետ. աչքի, յօնքի, ձայնի խաղեր կ'օգտագործուին, որոնց մէջ կայ արուեստի ըմբռնում: Ուսուցչութիւնը խաբող չէ: Աշակերտին տալ գեղեցիկին ճաշակը: Գեղեցիկն է, որ ճշմարիտ է: Հայրը հայուն հետ ըլլալու

Է, որպէսզի հայ մնայ: Մենք իրաւունք չունինք դանդաղելու: Այդ Է յառաջդիմութեան ճամբան: Ետ չմնալ աշխարհի ընթացքէն: Աշակերտը հոն հասնելու Է: Այդ ըմբռնումը իրագործելու Է:

Ո՞վ Է ուսուցիչը

Սերն Է հիմքը ուսուցչութեան:

1.- Ուսուցիչը կը սիրէ իր ասպարեզը:

2.- Կը սիրէ իր դասաւանդած սիւլքը:

3.- Կը տիրապետէ իր դասաւանդած սիւլքին:

4.- Կը սիրէ իր աշակերտները, կը սիրէ զուարթ պահել մթնոլորտը, առողջ սկզբունքներ կը ջամբէ աշակերտներուն:

Յեղինակը լաւագոյնս մանրամասնած Է վերի կէտերը:

Ուսուցիչը դէկավար Է

Ուսուցիչը պէտք Է առաջնորդէ դէպի լաւ ու լաւագոյնը: Մեր մեծագոյն ուսուցիչն ու դէկավար-առաջնորդը եղաւ Մեսրոպ Մաշտոց: Յայ ուսուցիչը անոր ուղին շարունակելու Է:

Նոր սերունդներ պատրաստելու հարց կայ: Յայն ալ հիմնեց համալսարաններ ու նոր սերունդներ ունեցաւ:

Ուսուցիչները, այո՛, մեր մեծագոյն բարերարներն են:

Մեր օրերուն դժուար Է հայ ուսուցիչ ըլլալ: Յիմա հայ ուսուցիչը քիչ կը վաստակի եւ շատ քննադատութեան կ'արժանանայ:

Յայ ուսուցիչին սրբազան առաքելութիւնը

Առաջ հողին վրայ էինք, հայերէն կը խօսէինք, դիւրին էր հայերէնը սորվեցնելը: Այժմ դժուարացած Է: Ժամանակները փոխուած են: Բայց ճիշդ պէտք Է յարատեւէ: Սիրել տալու ենք մայրենին ու հայ գրականութիւնը, որպէսզի մնանք հայ:

Պատրաստել նորագոյն դասագիրք՝ մեր լեզուին համար, որպէսզի հայերէնը գրաւիչ ըլլայ աշակերտին: Լորտ Պայրըն ըսած Է՝ «Աստուած հայերէն խօսեցաւ»:

Յայ ուսուցիչը գուր խնդրելու չէ՛ երբեւէ:

Ըմբերանելու ենք այն հայ տարրերը, որոնք կը խղճան հայ ուսուցիչին վրայ:

Յայ ուսուցիչը սրբազան առաքելութիւն կատարած կ'ըլլայ՝ շարունակելով ուսուցիչ մնալ:

Յայերէնագիտական ուսուցիչներ պատրաստելու հրամայականը

Կարելոր հարց մը՝ այս մէկը:

Տագնապը արդէն սկսած է: Չունկիք հայերէնագետ բաւարար քանակի ուսուցիչներ: Ինչպէ՞ս գորանայ հայ ոգին, եթէ պակսած են մեր լեզուն լաւագոյնս սորվեցնողները:

Փակե՞նք հայ վարժարանները: Ինչո՞ւ որոշ հայ դպրոցներու մէջ վերին դասարաններու աշակերտներուն կը զլացուի մայրենիին դասաւանդութիւնը:

Հայ իրա՛ւ ուսուցիչներ պատրաստելու հրամայականը դամոկլեան սուրի պէս կախուած է սփիւռքի գլխուն:

Ուշացած ենք, բայց ուշ չէ: Ամբողջական զինակոչութեամբ սփիւռքը իր լինելութեան համար պէտք է յաջողցնէ հայերէնագետ ուսուցիչներ ունենալու հարցին լուծումը: Այս պահանջատերը սրտցաւ Կարօ Յովհաննեսեանը չէ՛ միայն: Ամբողջ ազգն է:

Ուրեմն, ա՛զգ, ոտքի՛: Անցնող ամէն օր ուշացում է:

Ծաղկածոր-Երեւան, 25 օգոստոս 2016

ԱՎՆԹԱՐԹՆԵՐ

Լոյսը պիտի ըլլայ հոգիիդ մէջ, որ լուսաւորուիս նոյնիսկ ամենէն մութ վայրին մէջ...Եւ հակառակը՝ եթէ լոյսը չկայ հոգիիդ մէջ, ամենէն լուսաւոր վայրն անգամ չի կրնար լուսաւորել քեզ, երջանկացնել սիրտդ, հոգեկան բերկրանք պարգեւել...: Հոգիի լոյսը կայ, երբ համահունչ ու ներդաշնակ ես տիեզերաշունչ իրականութեան հետ, անցողիկ պահէն վեր...Երբ կը զգաս հոգիդ տիեզերքին մէջ եւ տիեզերքը հոգիիդ մէջ...Երբ հաղորդ ես բուն եւ գերագոյն իրականութեան հետ...որ ամէն տեղ է, կը բաւէ որ խորզգաս զայն....

.....

Ապրիլը երջանկութիւն է, մինչեւ այն ատեն որ գիտես սքանչանալ, զմայիլ անխառն գեղեցիկով...մտածել ու խորանալ կեանքի երեւոյթներուն մէջ...նոր իմաստներ յայտնաբերել...զգալ կեանքի հրաշք-խորհուրդը...Եւ գեթ նշոյլով մը ճառագայթ սփռել, բարին արարել...

.....

Տալով է որ կը հարստանաս, բաշխելով է որ կ'ընդարձակուիս, կը ծաւալուիս, կ'անհունանաս....Տալը, նուիրելը հոգիի հարստացում է, ինչպէս կ'ըսէ Վահան Թէքէեան. «Ինչ որ գնաց ուրիշին վերադարձաւ անուշած ու զօրացած, հոգիս մէջ մնալու յաւիտեան»: Չտալը հոգիի կղզիացում է, կծկուիլ է սեփական նեղ անձին մէջ....

.....

Շատ քիչեր կը մնան ազնուական մինչեւ վերջ, նոյնիսկ երբ ճակատագիրը զիրենք հարուածէ, նոյնիսկ երբ չար նախանձը զիրենք հալածէ, նոյնիսկ երբ չար լեզուները յերկրանքներ յօրինեն իրենց հասցէին...նոյնիսկ երբ...Եւ բոլոր պարագաներուն: Նմաններն են որ կրեն մարդկային հոգիին համակ ճառագուն լոյսը....

.....

Ստիպելը անբարոյականութիւն է, քանզի կը զրկէ դիմացինը ընտրելու իրաւունքէն, կամ իր ազատ կամքի դրսեւորումէն....Կարելի է մարդը լուսաբանել, խրատել, յորդորել...բայց երբէք ստիպել...: Դաստիարակութեան մէջ ալ, ստիպելը կու տայ իր հակադիր արդիւնքը....Դաստիարակութիւնը պետք է միտի ճիշդ ապրելու արուեստը ներշնչելուն...Ես սա՛ մասնաւորապէս դաստիարակին սեփական օրինակով....

.....

Մարդկանց կարելի չէ կաղապարել միատեսակ մտածելակերպի կամ աշխարհայեացքի մէջ...անտեսելով իւրաքանչիւրին խառնուածքը, բնաւորութիւնը: Կաղապարել էապէս պիտի նշանակել՝ մերժել իրաւունքը իւրաքանչիւրին՝ այլկերպ մտածելու, խորհելու եւ՝ պարտադրել՝ արդէն կաղապար դարձած գաղափարը...Սա հիմնական մարդկային իրաւունք է, որ այնքան կ'անտեսուի մեր օրերուն...

.....

Մենութիւնը ամբողջական անկախութիւն է, ինքնամփոփ խոկում, ինքնաճանաչում...Բայց մարդ էակը էապէս կարիքը ունի այլոց, լիցքաւորուելու եւ լիցքաթափուելու համար, ամբողջանալու համար, իր մարդկային առաքելութիւնը ի կատար ածելու համար...Մարդ ըլլալու եւ մարդ մնալու համար....

.....

Մեր ծնունդէն մինչ ի մահ, մարդ էակը ազատութեան է դատապարտուած...Ամէն պահ, մեր ընտրանքներով կամ չընտրանքներով, մեր արարքներով կամ չարարքներով, ըսուած ու չըսուած խօսքով, գործելով եւ չգործելով, կեցուածք ցուցաբերելով եւ չցուցաբերելով ալ՝ մենք կը կերտենք մեր գալիքը, մեր ապագան...Բացի հազուադիւտ աղետներէ, մեզմէ իւրաքանչիւրը եւ մենք՝ հաւաքաբար, պատասխանատու ենք ապագային համար...Ինչ մեծ պատասխանատուութիւն եւ ազատութիւն...Ազատութիւնը տրուած է մեզի ի սկզբանէ, ընդունինք կամ ոչ, ուզենք թէ չուզենք...քանզի մարդը ինք կը վերստեղծէ ինքզինք ամէն պահ

.....

Շատ քիչեր կը դիմանան փառքի, դիրքի, պաշտօնի, հարստութեան խայծին եւ չեն զոհաբերեր պատիւ, արժանապատուութիւն, սկզբունք եւ այլ բարձր ստորոգելիներ այդ ճանապարհին վրայ...կը մնան լոկ ունկնդիրը իրենց խղճի ձայնին, հաւատարիմ իրենց դաւանած արժէքներուն...այսինքն չեն ծախուիր, կը մնան մարդ բոլոր պարագաներուն...

.....

Փախչող ժամանակը...Երբ փոքր ես, կ'ուզես, կ'երագես որ շուտ անցնի ժամանակը, մեծնաս եւ հասնիս վարդագոյն երազներուդ իրականացման...Երբ պատանի ես, երիտասարդական տարիքը կը գրաւէ քեզ, այնտեղ կը տեսնես իղձերուդ կատարումը...Տակաւ կը հասուննաս, ժամանակը կը սկսի սուրալ արդէն, գոնէ այդպէս կը թուի քեզի...Իսկ երազները վերջ չունին, կը սկսիս երագել ժամանակը բռնելու մասին...թող հեղ մը գոնէ կանգ առնէ ան, բայց կը փախչի ան սրընթաց...տարիները կը դառնան տասնամեակներ, տեսակ մը տարտամ վախ մը հետզհետէ կը պատէ քեզ..., որ գուցէ վերջը կը մօտենայ արդէն, իսկ դեռ այնքան բան կայ ընելիք, դեռ կան անաւարտ երազներ, անկատար տեսչեր...Ժամանակի առեղծուածը կը մնայ անիմանալի բոլոր ժամանակներուն համար ալ...

.....

Ամէն մարդ աշխարհն ու կեանքը կը դիտէ իր պրիսմակէն, իր տեսանկիւնէն, յաճախ իր բաղձանքը որպէս իրականութիւն ընկալելով...Շատ քիչեր կրնան յաղթահարել իրենց նեղ ԵՍ-ը, իղձերն ու պատրանքները եւ լայնահորիզոն տեսադաշտ ու մտածողութիւն մշակել...Դաստիարակութիւնը ճիշդ ուղղուած պէտք է ըլլայ այս լայնախոհութիւնը մշակելու կարեւոր նպատակին մասնաւորապէս...

.....

Ամեն պահ պիտի նուաճես ազատութիւնդ....մաքառելով՝ հաւատարիմ մնալու սեփական ինքնութեանդ հանդէպ, չընելու որեւէ բան որ խորթ է ետութեանդ, արժեքներուդ, իտեալներուդ...չդաւաճանելու խորքային ԵՍ-իդ, որ միշտ ալ լռելեայն կը հսկէ ըսածիդ ու չըսածիդ, ըրածիդ ու չըրածիդ վրայ....Բուն ազատութիւնը կը կայանայ ինքն իրեն չդաւաճանելուն մէջ....Սա կը կոչուի նաեւ արժանապատուութիւն..

.....

Կեանքի մէջ, ոչ մէկ բան յաւերժական է....Ամեն ինչ իր աւարտն ու վերջը ունի...Վերջ ունի օրը, տարին, կեանքը վերջապէս....Վերջ ունի որեւէ ծառայութիւն, պաշտօնավարութիւն...Վերջ ունի ամեն վայելք, զբօսանք....Վերջ ունի երբեմն փոխարարբերութիւն մը, նոյնիսկ բարեկամութիւն մը, որ կրնայ չվերջանալ, բայց անհամ եւ անբոյր կապի մը վերածուիլ, որ ոչինչ կ'արժէ, բացի իր առթած անցեալի յուշերէն....Իսկ հրաժեշտը, բաժանումը միշտ ալ կսկիծ, դառն ավստասանք ու ցաւ ունի իր մէջ, որքան ալ փորձենք սփոփանքի խօսքեր գտնել....Կեանքը հրաժեշտներու շղթայ մըն է ընդհանրապէս...

.....

Առանց սիրոյ, կարելի չէ երբեք զգալ ուրիշը, հասկնալ զայն, ներողամտութեամբ դիմագրաւել անոր բացթողումները, սխալները....Սերն է աղբիւրը հանդուրժողութեան, զթասրտութեան....Սիրոյ պակասէն կը բխի ամեն չարիք, որ ի վերջոյ կը վերադառնայ զայն գործողին, անոր պատճառելով խղճի խայթ, ա՛յս կամ ա՛յն ձեւով, որքան ալ վերջինը փորձէ բթացնել իր խղճի ձայնը....Խղճի խայթը երբեմն կը ներկայանայ հոգեկան խոր անձկութեամբ, ներքին անբաւարարուածութեամբ, տխրութեամբ, ջղայնութեամբ....Չարիք գործողը չի կրնար երբեք էապէս երջանիկ ըլլալ....

.....

Վախն է որ կը խափանէ մտքի եւ հոգիի թռիչքը, ոգիի յանդգնութիւնը, նկարագրի տոկոսնութիւնը, կը մարտ սրտի կրակը....գաղջութիւն կը խառնէ ամեն ինչին, կը ստրկացնէ անձը....Վախը որ մերթ ծերացած խոհեմութիւնն է, մերթ՝ նկարագրի տկարութիւն, մերթ ալ վսեմ բարձունքներու առթած ահը....Մեծ իրագործումները կը պահանջեն ոգիի յանդգնութիւն, քաջութիւն, խիզախութիւն....

.....

Ահաւոր է հոգիի, հոգեւորի, հոգեկան նահանջը....երբ մարդը նկատի կ'առնուի սոսկ որպէս մարմնական գոյութիւն, իսկ անոր միտքն ալ՝ որպէս ծառայ սպասարկելու իր մարմնական պէս-պէս կարիքներուն....Ահաւոր է երբ կ'անտեսուին, նոյնիսկ կ'արհամարհուին հոգեկանը, հոգիի էական կարիքները...Ահա թէ ինչու մարդ էակը հոգեկան խոր անձկութիւն կ'ապրի՝ նոյնիսկ նիւթական շքեղ ու փարթամ պայմաններու տակ, քանզի սովի մէջ է անոր հոգին, որուն կարիքները ամբողջովին այլ են....Հոգին կը փնտռէ գեղեցիկը, բարին ու բարութիւնը, ճշմարիտն ու ազնիւր...Եւ խոր տառապանք կ'ապրի, երբ չգտնէ զանոնք....Նիւթի եւ ինչքի կուտակումը էապէս կը հեռացնէ մարդը հոգեկանէն....Սա դարուս գուցէ ամենէն հրատապ հարցերէն մէկն է....

.....

Մենք մեզ պիտի ազատագրենք...անտարբերութեան թմբիրէն, եսասամոլութենէն ու ընչաքաղցութենէն, մի կերպ եղա երթալու ծուլամիտ վարքագիծէն, հազարաձեւ ու հազարանուն օտարամոլութենէն, ուրիշին համակերպելու կամ ապաւինելու մեր ստրկամտութենէն, վախի ճիրաններէն, զանազան բարդոյթներէն...դառնալու համար՝ հայ իսկութեան ինքնօրէն հաւատարիմ ազգ ու երկիր...Այն ատեն միայն մենք նուաճած կ'ըլլանք մեր անկախութիւնը, զոր ո՛չ ոք կրնայ մեզմէ խլել....

.....

Ի սկզբանէ էր բաննԽօսքը, խօսքի արժէքը, խօսքի ազդեցութիւնը....Խօսքը կրնայ շինել կամ քանդել, յուսադրել կամ յուսալքել, ոգեպնդել կամ ոգեզրկել...Խօսքը հրաշքներ կրնայ գործել...: Ահա թէ ինչու օրն ի բուն կը բանին լրատուամիջոցները, քարոզչամեքենաները, գովազդներն ու հակագովազդները....մարդոց միտքերը հակակշռելու, անոնց ուղեղները լուալու, զանոնք կողմնորոշելու այս կամ այն գաղափարին, երեւոյթին, ապրանքին, ապրելակերպին....ի նպաստ, կամ՝ ընդդէմ...: Այս աղմուկ-աղաղակին մէջ, շատ անգամ ԽՕՍԶԸ կը վարկաբեկուի, կը դառնայ սուտի եւ կեղծիքի գործիք...Մարդ-անհատն ու հանրութիւնը տակաւ կը դառնան ծարաւի՝ ճշմարիտ, անկողմնակալ, անկեղծ խօսքի, որ չըլլայ հաշուենկատ, շահախնդիր...: Խօսք՝ որ ըլլայ ազատ ու ազատագրող, խօսք՝ որ ճշմարտութեան ակունքէն բխի եւ հասնի մարդոց սրտին ու մտքին, դառնայ ուղեցոյց փարոս՝ մթամած ու ամպամած մեր ժամանակներուն....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՅՈՒՐԵՍ-ՕԳՈՍՏՈՍ-ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

2016